

2h. 212-74.
78, 79, 80, 81

126

ՀԱՅ.ՄԵՍՐՈՊ

ԱՆԱՊԱՏԻ ԵՐԳԵՐ

(1916 - 1918)

Տպագր. «Ս.ՐԱՐԱՆ»,
Պատր Ս.ի հասցեի, քի 39
Էդ. Պոլիս - 1919

Ձ Օ Ն

Ն Ո Ր Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն Ի Ն

Նստի՛ն քլար բո՛ղ, բուսնբախս գաւկին,
Ար երգեց միայն,
Բայէ մը գոնէ Հայ Ազատութեան,
Հայասա՛ն անգին,
Արիւն չը բաժա՛ծ, գեղ մաճաւ բնծայ,
Յանուն մեծ Մարտին.
Սեպտաճին մէջ՝ ան եղաւ վկայ
— Մարտա՛փ դիւային —
Տանջանքին անհուն եւ չարդին երակայ,
Աւա՛ղ իր ցեղին.
Նար Հայասան, մա՛յր, այդ դրժգոխսն ահա՛,
Իր ոտքի գիւրջն այս,
Իր ներման համար քե՛զ ձօնեկ կու գայ:

20 Նոյեմբեր, 1918

ՁՈՐ

18-2020

40 18

Ազնիւ պարուն Սահակ - Մեւրոյ

Աստուանի Գողգոթային վուշերով ցանկուած ձաւ-
քուն վրայ գրուած ձեր փերուածները կարդացի. շիրաքոյ
խուրձ մը կապած եփ անոնցմով ուրիկց արցունքի կայ-
լակներ կը կարին. անոնք գլխով ու մկշանով չէ որ զը-
ռւած են, այլ արիւնով ու ցաւով. անոնք սրտնկները չեն
բախճոս հոգիի մը որ իր բանաստեղծի մտացածին սառա-
պանքները կու լայ. մոռացկոս արտի մը դեմ դժգոհանքներ
կամ աղերսներ չեն անոնք. հոն փերողը տարապայման ա-
դէտը կ'երգէ, անհուն ցաւը, անյուր սանջանքը իր ցեղին:
Մերք բաններու միին խորերէն, աղջանդին գիշերուան
մէջ, անյուստիւնը կը պատէ զինքը, մերք անապատին
հրակեզ մոխիրներուն մէջէն յոյսի նշնը մը կ'ընդունար.
մերք կ'ընդլզի մարդկութեան դեմ եւ մերք կորովը կը զգայ
անխառնութիւններու յաղթելու: Մոռցուն, անգեղեզման
ափսեաներու հոծման մը, ոյր մը կը նուիրէ, կը արքէ ճի-
շերը անմեղունակ որբերուն, կ'երգէ նահապետներուն սան-
ջանքը, կ'երգէ կոյսերուն մարտիրոսութիւնը, եւ հուսկ յե-
տոյ՝ վերածնունդը հայրենիքին, անբախանց խաւարին մե-
ջէն առաքին ցոյները այգուն:

Այս հաւատածն պատմութիւնն է Մեծ Ադէսին, պատ-
մութիւնը՝ ձեր աստուականի սանջանքներուն որ հազարա-
ւորներու սանջանքներն են. այդ պատմութիւնը նուիրա-
կան է:

Ամեն ոք ձեր գիրքը կարդացած անկէ՝ պիտի վերապ-
րի սոսկումի, զարհուրանքի պահերը, պիտի յիշէ հեռաւոր
տարագիր սիրական մը, պիտի արտասուէ անկէ կորուս-
ներուն վրայ, անկէ ծանօթներուն եւ անծանօթներուն,
որոնց յաշարձանն են ձեր փերուածները, եւ այդ արցունք-
ները փոփանքը պիտի ըլլան ձեր կրած անպատեղի տա-
րապանքներուն, փոփանքը ձեր խնդրեցին:

Դատը-Գիւղ,

1 Օգոստ. 1919

Ա.Ն.Ա.ՅԻԹ

ԱՔՍՈՐԻ ՃԱՄԲՈՒՆ ՎՐԱՅ

Ն Ա Խ Ե Ր Գ

Կեանքիդ վէպն անլուր, ո՞վ կըրնայ պատմել,
Իմ ազգ մարտիրոս,
Ա՛խ, ճակատագիրդ կարծես է գրեր
Զեռք մ'արիւնահոս:

Ո՞վ կըրնայ պատմել քու կուրծքիդ վէրքեր,
Վէրքերդ ու գուպար,
Արիւնիդ ծովէն կարմիր է հագեր,
Լեռներու կատար:

Ո՞վ կըրնայ պատմել ոճիքն ու քարդեր,
Հինդ հարկւր տարուան,
Աշխարհի գերքն՝ հաստ գեծ մըն է քաշեր,
Իր էջին վրան...:

Տէր Զօրն ու Ուրֆան ո՞վ կըրնայ պատմել,
— Սաղրա՛նք դիւային, —
Արեան ճապաղիք ու քախքախ դանկեր
Երկինք կը նային:

Ո՞վ կըրնայ պատմել, իտէսլդ անվահներ,
Ա՛զգ հերոսական,
Օր մ'արձանիդ տակ քու թշնամիներ
Խոնարհիլ կու գան:

*
* *

Քնա՛րն իմ անլար, երբէք չե՛ս կըրնար
Պատմել վէպն հսկայ.

Մարտին փառքն Հայուն՝ թո՛ղ երգէ հանճար,
Գըրչով պողպատեայ...

Որ՝ լըտէ աշխարհ, որ ցեղեր սարսին,
Ու հիանալ գտն

Այն արձանին տակ՝ որ յանուն փառքին
Կանգնէ ամպաւուն:

ԵՐԲ Կ'ԵՐԹԱՅԻ ԴԷՊ Ի ՄԱՀ

Համառփ բարեկամներու

Հայրենիքէս աքսորուած անապատներն հեռակայ,
Երբ կ'երթայի դէպի մահ,
Ինչո՞ւ համար չը թողիք, բարեկամներ համակիր,
Որ մեռնէի տարաբեր:

Ինչո՞ւ համար չը թողիք որ երթայի դէպի Զօր,
Այդ դահճատունն ահաւոր,
Հարեւր հազար գըլուխներ ուր ինչան վար սուրին տակ
Իբր Հայ դատին նահապահ:

Ա՛խ, ես ինչո՞ւ չը կըրցի խառնել արիւնս անոնց հետ,
Անդերեղման ու անհետ,
Կը ցանկայի այդ մահով հըրաժեշտ տալ այս կեանքին
Անդետակից, տրտնադին:

Համամ հեկայ հողեվարք. ես երկինքին էի մօտ,
Բարեկամներ՝ անմանօթ,

Ինչո՞ւ արդեօք ձեր սիրով նետեցի՞ք զլս՝ այս կեանքին,
Որ պայքարեմ ես կըրկին:

Բացի աչքերս երբ ես հոս եւ լըտեցի բառն Աստուած,
Անիծեցի ընդլըլած.

Պիտի մեռնիմ ամէն օր երբ նոր մահ՝ հով մ'ընդերկար,
Կ'արժէ՞ր ասլիլ ա՛խ դարձեալ...

Բարեկամներ՝ համակիր, պիտի մեռնիմ ամէն օր,

Զեր վշտերովն ահաւոր,

Պիտի մեռնիմ բիւր անգամ յանուն դատի մը հըսկայ,
Հայրենիքիս երբ ընծայ...

ՃԱՄԲՈՒՍ ՎՐԱՅ

Ճամբուս վըրայ տեսա՛յ, տեսա՛յ անհոմար,
Հողակոյտներ, կուրծքերու պէս բարձրացած,
Որոնք՝ կարծես՝ նեմեօսեան, մշտարդար՝
Կ'երգեն վըժժն անմոռաց:

Անոնք կարծես՝ հայհոյանքներ վեր նետուած՝
Դէպի երկինքն անգութ, դաժան, անարդար,
Հայհոյանքներ՝ վըրիժաբորբ, հըրաբժարծ,
Արատն երկնի՞ դարէ դար:

Ո՛վ մարդ, տե՛ս սյր հողակոյտին մէջ ինչպէ՛ս,
Մա՛յր ու որդի իրարու գերկ կը պառկին,
Դիեր ջախջախ, դիեր ինկած, լուրմի պէս,
Կը հայհոյեն երկինքին:

Կը հայհոյեն կուրծքերու պէս բարձրացած,
Իբրեւ ըլլան անոնք սրբաբեր պերճախօս,
Կը հայհոյեն այն Աստուածին անպամաճ,
Որուն եղան մարտիրոս:

Անցէ՛ք հովերն արաբական աշխարհին,
Տարէ՛ք երկրի ծագերն համակ՝ անդադար,
Հայհոյանքներն՝ ուղղուած դէպի երկինքին,
Որ կրկնըւին դարէ դար:

Ե Փ Ր Ա Տ Ի Ն

Ինչո՞ւ այդպէս ոյր մոյր,
Կը սահիս լո՛ւ, ո՛վ Նփրա՞ս,
Արդեօք վրժե՞ր ունիս դուն ալ,
Իմ հոգիիս պէս վրժա՞ս:

Ալեակդ անձայն՝ կ'իյնայ սրխուր,
Ափերուդ դեռ չը հասած,
Ծրփանք չի տար, ո՛չ ալ վրժփուր,
Իր վրժսին մէջն է խեղդուած:

Անապատին մէջ հրաշքաց,
Նստած՝ տեսում՝ ափիդ մօտ,
Կը դիտեմ անցքն՝ ես ջարդուած
Վիակներու մահաեռ:

Կ'անցնին գանկե՛ր, վեժխնդիր,
Ջախջախ կողեր, ձեռքեր բիր,

Կոյսի ազդեր, հագած կարմիր,
Ու ըսիմքներ կարնարոյր:

Ափերուդ մօտ՝ տեսա՛ր բոյր
Ջարդն ու աւե՛րն Հայերուն,
Տեսար զաղքումն ալ տաւուր,
Որ ջրնջեց Հայ ցեղն համբուն:

Տեսա՛ր, տեսա՛ր, Ջարդն ըՍպիտակ,
Տեսա՛ր զուլումն անպատմ,
Ու կարմնածած միկնէ շատկ,
Ստեղծար լո՛ւ, անդադրում:

Հայաստանի գետերն կարմիր,
Արիւն քերին, քեզ, Նփրա՛ս,
Ու, դուն տեսում՝ ոռոգեցի՛ր
Արարական անապատ:

Քու ափերուդ քով քեզմնաւո՛ր,
Որ մերք ոսկի կը հոսէր,
Մեռա՛ն Հայերն հրատաճոյր,
Անօրի, մեղկ, տաճաւեր:

Երբեմն՝ ափերդ էին ծաղկած,
Պանուրին պէս բարեռար,
Ու ջուրեղ կից դար տառաջ,
Յորեն՝ ոսկի կը տեղար:

Կը խայտալիր ոռոգելով
Վրժեր, մարգեր անտառան,

Հայ գիւղացին ալ հոգերով՝
Կը շարժէր մանն ու գութան:

Վրժաւարտ կ'անցնիտ եիմակ՝
Սփերդ ամուլ եմ այսօր,
Քու հայրենիդ է աւերակ,
Ու դուն թխուր, սրգաւոր:

Տըխտ'ւր ես դուն, ինծի նման,
Ու կը սասիս սրբաօրէն,
Հոգիս կը զգայ վիճոյ անասիման,
Զոր եեծներդ կը պատմեն:

Պիտի չի գա՞յ արդեօք մի՛ օր,
Որ բեզ, Նփրա՛ս արիւնոս,
Բացուեր նոր կեանք մը փառաւոր,
Ծագեր շրթնդ առաւօտ:

Օր մ'ալ արդեօք ամիւրդ անհուն,
Զը զարդարուի՛ն կանանչով,
Սգաւորքան արձանն վաղյուհ
Պիտի՛ չը կանգնի՛ ա՛խ, բու բով:

Սահէ՛ Նփրա՛ս, անցի՛ր յուշիկ,
Մեռնողներու սուգն է այս,
Պիտի ապրի՛ վաղն Հայրենիք,
Մեռալոյսն է վերահաս:

Ո՛Վ ՀԱՅՐԵՆԻ ԻՄ ՏՆԱԿ

Երէկ գիշեր երազիս մէջ տեսայ քեզ,
Ո՛վ հայրենի իմ տընա՛կ,
Ու լեցուեցաւ հոգիս վըհատ, ցաւակէզ՝
Երանութեամբ մ'անսլարփակ:

Կըքած էիր թէեւ վըշտով ալեւոր,
Դո՛ւն հայրենի իմ տընակ,
Կը դողար դեռ հեծք մ'հոգիէդ մեռաւոր,
Երգի մը պէս տխրունակ:

Հո՛ն էի ես, ուր իմ պապերս տարեցան,
Թերափներու շունչին տակ,
Ու տարեցայ յուշքերն անոնց ցերուցան,
Մօտդ՝ հայրենի իմ տընակ:

Հո՛ն էի ես՝ ուր ծեր հանիս կը պատմէր,
Ինչ հեքեաթներ, յեշատա՛կ,
Ու մեր հոգին միշտ կ'ուռձանաթ անվհհեր,
Քու շունչիդ տակ, ո՛վ տընակ:

Հո՛ն էի ես, ուր հոգիներ կաթողին
Կը ժըպտէին շարունակ,
Խանդաղատանքն ալ սընունդն էր մեր կեանքին,
Ո՛վ հայրենի իմ տընակ:

Ո՛խ, ես տեսայ դեռ հատորներն իմ սըրտին,
Որոնք եղան նահատակ,
Աղատութեան եղան դոհերն ու հոգին,
Ո՛վ սըղաւոր իմ տնա՛կ:

Բացի աչքերս, աքսորիս մէջ էի դեռ,
Հեւանդ, վըհատ, անգիտակ,
Ու մընացի իմ վըշտերուս հետ անմեռ,
Ո՛վ հայրենի իմ տընակ:

Զո՛ւր կ'որոնեմ, ա՛խ, երա՛զն իմ անձկագի՛ն,
Զո՛ւր կ'որոնեմ քեզ հիմակ,
Միս մի՛նակ իմ աքսորի՛ս մէջ ու կեանքին,
Ո՛վ ցանկալիդ ի՛մ տընակ:

Ա Ք Ս Ո Ր Ի Ա Ռ Ա Ի Օ Տ

Արեալոյս է. ու ես արքուն՝
Կը հրակեմ դեռ ափն Նփրասին,
Հեռո՛ւն լեռները վեզվէտուն՝
Կ'ոսկեգոծին ու կը փայլին:

Կը հրակեմ դեռ ափն Նփրասին,
Զի քուն չունիմ, չունիմ քնակ,
Հոգիս կու լայ լուռ, ցաւագին,
Անապասին մէջ, միս մի՛նակ:

Հեռո՛ւն լեռները վեզվէտուն՝
Կաթնեմ կ'երգեն կառմիր հագեր
Ու կը լրտեմ հոս ես արքուն,
Արաքական երգ մը կերկե՛ր:

Կ'ոսկեգոծին ու կը փայլին
Անծա՛յր, անվե՛րջ դառս ու աւեր,
Նք կը հրակեմ ափն Նփրասին՝
Սրտիս վրէժերը սրամաւեր:

Կը սահի մեղմ՝ ոսկեռու սակ,
Ա՛խ, մեռ Նփրասն ալ սրգաւոր,
Անապասին մէջ, միս մի՛նակ,
Ես քնկերն եմ միայն անոր:

Այս աշխարհին մէջ հեռաւոր,
Ուր չըկայ գիւղ, չըկայ քրնակ,
Ախարական մ'եմ մեռաւոր,
Թուրք բրնակալ նիւրնին սակ:

Նկո՛ւր Նփրաս, իսկո՛ւր Նփրաս,
Սրտիս ծալքերը բռնամ քեզ,
Ու ես մոռնամ պահ մ'անապաս,
Այս դառն ցերեմ ալ սրամակդ:

Հայրենիքէն ա՛խ, կու գաս դուք,
Պասմէ՛ ինձի, պասմէ՛ ի՞նչ լուր,
Անկախութեան օրեր փայլուն
Պե՛տ չե՛ն շողար, օրերն անլուր:

Ախարանքի այս առաւօտ՝
Նք նքստմ եմ ափդ ես մեռիկ,
Կը հառնի ինձ ձայն մ'անմահօր, —
«Փրկուած է ալ քու Հայրենիք»:

Յանկարձ ցաւերն իմ բոցակէզ
Կը բողբոմ ես ափն Նփրասին,
Արաքական տուներուն պէս,
Ու կը ծաղալին ու կ'անհետին:

ԵՔԷ ՄԵՌՆԻՄ ԵՍ ՅԱՆԿԱՐԾ

Անապատին մէջ հեռակայ, անոռհման,
Եթէ մեռնիմ ես յանկարծ
Ու չունենամ բուն՝ մ'ալ իբրը գեղեղման,
Այս հողին տակ հրայրեաց,

Եթէ դամբանս հողին ըլլայ հաւատար,
Ու ո՛չ մէկ հետք չ'ունենայ,
Ո՛չ ալցելու մը դայն գըտնել կարենար,
Կամ արտասուել անոր վրայ,

Արաբական աշխարհին մէջ ցիրուցան
Իմ ոսկորներն անհետին,
Ու չը գըտնեմ այս երկրին մէջ ես սակայն,
Զերդ հանգրուանն իմ յետին,

Եկո՛ւր ինծի, մինչեւ Համամ, եկո՛ւր դուն,
Ո՛վ սիրուհիս, իմ հոգին,
Եկո՛ւր, եկո՛ւր գըտնել որպէս զուարթուն,
Դէթ մէկ փոշին իմ կեանքին,

Ու տանիլ դայն Հայրենիքն իմ սիրակէզ,
Դէպի Աղատն Հայաստան,
Որ՝ գուպարէն վերջ տնտանեան, վերջապէս,
Պիտի՝ ապրի յաւիտեան:

Զի, իմ հոգիս, ո՛վ սիրուհիս անըման,
Թո՛ղ հանգչէր գէթ մահէն վերջ,
Ա՛խ, Հայրենիքն իրեն ըրած գերեղման,
Ի՞ք սրտաբուռ հողին մէջ:

ԱՐԱՊ ԱՂԶԱՆ ՄԸ

Մողերն հովուն՝ տըւած ցանցիր,
Արապ աղջնակ մը աղուոր,
Կ'երգէր հեռուն խօլ, անձամբիբ,
Վերջալոյսին տակ բոսոր:

Սէրն է դարձեր իր կուրծքին տակ,
Վերջալոյսի այս պահուն,
Անապատն է բըռնէր համակ՝
Արձադանդն իր երգերուն:

Ի՞նչ կ'երգես դուն, աղջնա՛կդ աղուոր,
Այս վայրին մէջ ամայի,
Կուրծքդ է հարուստ, դուն բեղմնաւոր,
Մինչ անապատն է վայրի...:

Ի դո՛ւր կ'երգես դուն կեանք ու սէր,
Անապատի ո՛վ ծաղիկ,
Սրբեկա կ'իշխէ գեշեր,
Ու երբ կեանքդ է վաղանցիկ:

ԵՐԲ ԵՍ ՄԵԿՆԵՑԱՅ

Երբ ես մեկնեցայ՝ լուռ ու տխրունակ՝
Դէպի անապատ,
Արտասուեցիր դուն, ո՛վ մաքուր հոգեակ,
Սիրով խանդակաթ:

18-2020

Սրտասուեցիք դուք, յառած դիւթական
Աչքերդ իմ սըրտին,
Կարծես ցանկացիք ինձմէ կորզել զայն,
Ու կեանք տալ կըրկին:

Ու կորզեցի՛ր զայն. սիրտս է քեզի մօտ,
Ո՛վ իմ հըրեշտակ,
Քանզի ես կ'ապրեմ մինչեւ արաւօտ,
Կարծես շունչիդ տակ:

Ի զո՛ւր կ'որոնեմ սիրտըս հոն ու հոս,
Սիրտ հունիմ ալ ես,
Միայն կը թափեմ արցունք յորդահոս,
Եղնիկի մը պէս՝

Մինչ կը շընչեմ հոս՝ անասաւոն հեռո՛ւն,
Ձերդ աքորական,
Ձո՛ւր կը խնդրեմ ես հա՛ճոյքն իրերուն,
Ձեմ ապրիք սակայն:

Իայց օրհնեալ ըլլաւ որ ս'ըտս պահեցիր,
Որպէս քեզ ընծայ,
Ի՞նչ պիտի ընէր ան անվերջ, անձիր
Սյս վայրն հեռակայ:

ՐԱԳԳԱՅԻ ՄԷՁ ՏԵՍԱՅ ՔԵՁ

Ձեւեկուսիդ, ո՛վ անըմման,
Բազգայի մէջ տեսայ բեզ,
Ու կը յիշեմ բեզ յաւիտեան,
Սչփեղ անուռ, սիրակեզ:

Գրկած էիր դուն գրկիդ մէջ,
Գառնուկ մ'ազուր, ըսցիտակ,
Կուրծքդ կ'ընէր յառ երեսէ:
Ի՞նչ ունէիր անոր տակ:

Ձեւեկուսիդ նոնհատակ,
Հրաւայի՛ ո՛վ ծաղիկ,
Ինչո՞ւ համար սիրովդ համակ,
Կորզելու սիրս քիւր ցիգ:

Ի՞նչ կ'որոնեմ այս վայրին մէջ,
Մէրդ հո՛ս չըլլար բարեբեր,
Անապասն է տրտո՛ւմ, անվերջ,
Ձո՛ւր կը խնդրես դուն ընկեր:

Գեղովդ երգօր՝ ցանկացիր դուն
Թովել հոգիս մեհաւոր,
Բայց ան ունի իր գաւարունն՝
Որ կ'արտասուէ արգաւոր:

Ես սրբէս բայց պահ մ'եջանիկ,
Բեզ կը պարտիմ, ո՛վ աղջնակ,
Դանի՛ քողած եմ հաշրենիք,
Սիրս ալ կու լայ միս միմակ:

Դուն տուիր ինձ գէթ մի՛ վայրկեան.
Դու նայումեղ երկնային,
Դեղեցկութեան քովքն անտառման,
Կազդո՛յր յազնած իմ տրտին:

Ես անբեցայ պատկերիդ բով,
Սնցած Օրերն, համակ սև,
Դողդողագին ու արցունքով
Երագեցի՝ մի գիշեր:

Օրհնեա՛լ բլրաս, Ձերբեզուի,
Միակ ծաղիկն այս վայրին,
Անապատին մէջ ամենի,
Ինձ ոչ ծ արիւր երկնային:

Բայց կ'արատուեմ ես բեզ, եիմակ,
Հակասագիրդ է դաժան,
Ո՛վ կը վայլէ բու սիրոյ համակ,
Երբ մտոյդ չը կայ բեզ արժան...

ՆՈՐ ԱՆԴԱՍՏԱՆ

Արեւելեան կողմն աշխարհի՝
Հայ ցեղն եղաւ լոյս մ'անհուն,
Խաւարակուռն իրն դառեալուն
Ու ցեղերուն վայրենի:

Արեւմտեան կողմն աշխարհի՝
Հայ կամուտն հոգեւին,
Կը մասնակցի Մեծ Կրօնին,
Ազատութեան ու կեանքին:

Հիւսիսային կողմն աշխարհի՝
Կովկասի սառն հակին վրայ,

Կը մրդէ Հայն հոգեհրմայ,
Իսկալի մարտն առեւի:

Հարաւային կողմն աշխարհի՝
Հայ ցեղն եղաւ նահապետ,
Անապատի տաղին սակ,
Դեպի երկինք կը նայի...:

Երկինք օրհնէ քո՛ղ նիգրն երգօր,
Խաղաղութեան հրեհակ
Թո՛ղ զայ քառիդ արդ աւերակ
Հայաստանին վրայ աչօր:

Ո՛Վ ՓԱՆԱՔԻ, ՓՈ՛ՒՃ ՅՈՅՍԵՐ

Ո՛վ փանաքի, փուճ յոյսեր, յոյսեր՝ պատրող, խաբեքայ,
Դո՛ւք կը կապէք զիս կեանքին,
Ա՛խ, այլեւս մի՛ խաբէք, ու իմ միաքիւրս աներկբայ,
Դէպի մահուան կը հակ'ն:

Ունայնութեան գաղափարն հողիս ընկճած է այսօր,
Սիրտս սրբուակ մ'է դատա՛րկ,
Աքսորական մ'եմ վըհատ, այս վայրին մէջ մենաւոր,
Հանդէս դուրս հողին տակ:

Հայրենիք, սէր ու համբաւ ու խելաւնեւ երկնային
Աւ զիս լքած են խաղաւ,
Աչքերս անթարթ, արցունքոտ՝ անէութեան կը նային,

Ու ի՞նչ յուսամ վայրապար,
Սիրտըս սըրուա՛կ մ'է դատարկ, ես՝ երկրի մէջ մի ըստուեր,
Զիս թողուցէ՛ք փուռ յոյսեր:

ԱՔՍՈՐԻ ԻՐԻԿՈՒՆ

Գիւտերն իջած է ալ հիմակ,
Մ'եր ցաւագին սրտին վրայ,
Եկո՛ւր, երգէ, քո՛յր տնայալ,
Վրճիս ձայնովդ հոգեհրմայ:

Երգէ՛ աղուո՛ր, դուն սրտագին,
Աստուանքի ցաւերն անհուն,
Ու քո՛ղ մոռնանք պահն այս կեանքին,
Որահներուդ մէջ օրօրուն:

Ա՛խ, քո՛ղ քաղենք վրճերն այս խո՛ր
Խաւարին մէջ մութ գիւտերուան,
Ու քո՛ղ ջանի երգդ մեղմոյր,
Աճխարհներուն մեր սիրտկան:

Սրլանանք հո՛ն, աղաւո՛ր փութիկ,
Ուր մեր պապերն տալեցան յար,
Դեպի չրքնադ մեր հայրենիք՝
Ուր կը եկնէ արդ վրճատար:

Հո՛ն, երգէ՛ դուն, քո՛յր սիրտկան,
Անուպատին մէջ հեռակալ,
Սիրտըս սըրուա՛կ մ'է դատարկ, ես՝ երկրի մէջ մի ըստուեր,

Աւերներուն մէջ մախաջած
Շոյսը վաղուան կը բրնանայ:

Ա՛խ, երգէ՛ դուն, յոյսն այդ վաղուան,
Ու մենք մոռնանք մեր այս օրեր,
Երգէ՛ տարինք մենք յաւիտեան
Այդ մեծ յոյսովն սրտնուէր:

Կու գան օրեր ա՛խ, փութիկ ջան,
Կը ծրլի ցան աղաւո՛ր ծաղիկ,
Ու կը դառնանք աներկեան
Դեպի չրքնադ մեր հայրենիք:

Ո՛Վ ՏԱՐԱՓԱՒՏ ԻՍ ՔՈՅՐԵՐ

Այս իրիկուն ես դարձեալ լուռ՝ կ'արտասուեմ ձեր վերան
Ո՛վ փափկասուն իմ ըսրեր,
Ես կ'արտասուեմ ձեր վերայ, վրէժխնդիր կուտութեան՝
Որ անապատն է նետուեր:

Դո՛ւք, խանդակաթ էակներ, որպէս ընքուշ զուարթուն,
Եղա՛ք ահա ցիրուցան,
Անապատի արապներն խելայեղ՝ դերդ անասուն,
Ձեր արիւնով յաղեցան:

Զի կապեցիք դուք նաբօտն երջանկաւթեան անբաօիր,
Պաշտպանն իբրեւ Հայ կեանքին,
Ու ահամայ ըզզացիք արտասուագին, տարազիր,
Թէ՛ պղծուած է ձեր հոգին:

Ե՛տպրի, կ'երգէ երգերդ յաւեօ,
Ո՛վ իմ վարուժան:

Բայց անբովովի կ'ողբամ ես բեզ,
Մի՛նչես գերեզման,
Հաչուն եղար դուն ողջակէզ,
Ո՛վ իմ վարուժան:

ՐԱԳԳԱՅԻ ԱԻԵՐԱԿՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Կը Թաւաղի արեւն ահա՛ հըրաղի,
Քաղդէտիտն երկինքին վրայ կապուեալ,
Մի՛չ կը դիտեմ աւերներն ես Բագգայի,
Արեւէն վար անդուռ մաղուռը հուրքին տակ:

Ես կը դիտեմ յառած աչքերս անքըթիթ,
Հին դարերու այդ անմոռաց հետքերուն,
Ես կը դիտեմ մտածելով ծաղկափթիթ,
Երբեմն շէն երկրին վրայ բաղմանուն:

Երբեմն այս էր դրոխտավայրն Աղամին,
Ազատութեան հայրենիքն այդ պատմական,
Այս էր երբեմն հարըստութեան կոյանն հին...

Աւերներու կոյտ կը տեսնեմ ես սակայն,
Այն վայրերն՝ ուր կ'իշխէր Հարին-Իւլ-Ռաշիտ,
Ո՛ր օրհնութիւն կը ցանէր միշտ Անահիտ:

ԳՐԻԳՈՐ ԶՕՇՐԱՊ

Ո՛վ մեծ վարպէս զեղեցկութեան, պերճ բանին,
Դո՛ւն ալ եղար ողջակէզ,
Տաղանդդ երգօր՝ չիւխեց ուժին խաւարչին,
Ու գոհ եղար վերջապէս:

Դուն փարեցար Մեղարութեան ու կեանքին,
Ու ապրեցար, ապրեցար,
Վասնկեցար անդուլ դամ, փառս ու կին,
Բայց ցանկացիր դուն դարձեալ...:

Ու կեանքդ համբուն պաշտարն եղաւ դրժնդակ,
Երաւունքին ու Բանին,
Ու սիրեցիր երջանկութիւնն անյասակ,

Մեր իբրեւոն երկապին.
Պատմէ՛ ինձի, Զօհրապ, պատմէ՛ ո՛վ վարպէս,
Եղա՛ն իդմեղ արդ անհե...:

Ե Շ Ո Վ Ա

Այս առաւօտ հալածուած վըշտէս անհուն, անընտաճ,
Քուրմի մը պէս Հընդկական, կուգամ առջիդ ծունգի դաւ,
Անիծելով անարդար նոր աստուածներն ամպամած,
Պատմել քեզի թէ ինչպէ՞ս հոգւոյս աստղերը ինկան:

Ես չեմ սիրեր հաւատալ թէ երկրին մէջ այս մոլար,
Օրէնք մը կոյր, անյեղէի չ'ապրիր, անվերջ յաւիտեան,
Թէ՛ երանքներն աստուածեան շն անհետիր վայրապար,
Ու հոգիներ անլաղար դէպի անդունդ կը վռթան:

Ես չեմ ուզեր հաւատալ խուլ Աստուծոյն սոյն Հրէայ,
Որ գըթսւթեան եւ սիրոյ առեղծուածն ըրաւ մեզ,
Երբ դեռ այսօր, մինչեւ վերջ, ո՛վ դուն արդար Եհովա՞

Մարդն է մարդուն դայլն անգութ, յաւերժապէս բոցակէզ.
Վըրժժութիւնդիր Եհովա՛, արթընցւէր արդ Հայն համակ,
Ան թո՛ղ ապրի՛ արիւնին վրէժն արդար՝ շունչիդ տակ:

ՏԵՐ — ԶՕՐ

Ս Պ Ա Ս ՈՒ Մ

Արեւին տակ՝ ամեն Եփրատին գրչխառակ,
Ըսէ՛, որո՛ւ կը սպասես դուն, Հայ աղջնա՛կ,
Աւերին տակ, վրանին մօտ կուլտես դուն,
Ե՛նչ կը պատմես անցնող բոլոր հովերուն:

Մոռոյ բազիտակ ու Հայկական դէմքդ աղաւթ,
Այրած է ալ արարական տօնն հրգօր,
Բայց կը պահես դուն տակաւին բոլ վրան,
Յեղի մ'ազնիւ հեծերն՝ աղջնա՛կ սիրական:

Թեւեւ ինկան այս վայրերուն մէջ օտար,
Բոլ ծնողներդ, սիրելիներդ անհամար,
Թեւեւ հո՛ւ ես, անապատին մէջ՝ մինա՛կ,
Կ'ապրիս ջրխո՛ւր արարներու չունչին տակ:

Գիտե՛մ, անմեղ սրբաւնուէր ի՛մ բոյրիկ,
Թէ ինչպէ՛ս հոս կըրցար ապրիլ դուն մենիկ,
Գեղեցկութիւնդ պտեհց բոլ կեանքդ, հայ աղջնակ,
Երբ խորտակեց բիւր Հայեր Զարդն ըՍպիտակ:

Ու դուն երմակ՝ անմխիբար, միտս աշաղ՛ս,
Կ'ապրիս, բոյրիկ, ամէն վայրկեան ողջակէզ,
Ու կը հարցնես յուր մ'անցնողէն, ի՛մ բոյրիկ,
Թէ՛ արդեօք Ե՛րբ պիտի դառնաս Հայրենիք:

Ես կ'երբայի երբ ջրաւազին դէպի Զօր,
Տեսնել անյուր բապանդանոցն ահաւոր,
Կ'երբայի ես քափել արցունք սքամազին,
Զերդ հովուտի բեզ տեսայ ամեն Եփրատին:

Տ Է Ր - Զ Օ Ր

Ո՛վ կըրնար երգել եղբերեղդ անյուր,
Ռհրատուն հրակայ,
Արեան ծարաւի բեզ պէս վայր մ'այլուր
Ո՛ր երկրին մէջ կայ:

Բոյր անունք որ բոլ մէջքդ կ'ապրին,
Ո՛վ Զօր, ջարդատուն,
Պիտի ծամեն միտս Հայերու մարմին
Ու բմպեն արին:

Զի հողոյ յուրի որ կուտայ հունճեր
Մարմինն է Հայուն,
Զի ակէն պրդար՝ ջուրդ՝ հաշուն անել
Էր հոսէ արին:

Թող չ'ապրի հոս մառդ, քոյ տակէ մեկնին
Մարդկային սրտեր,
Զօրն է գերեզման այն մեծ ոնիրին՝
Որ չէ տեսնուի:

Ու միայն կանգնենք Յուսարձան մ'հսկայ
Ու գրենք վրան. —
Հոս մեռան անթիւ հայեր գերդ բնծայ,
Զօրն է գերեզման:

ՅԱՄՔԵՑԱՒ ԱԿՆ ԱՐՅՈՒՆՔԻՍ

Ֆամբեցաւ ական արցունքիս, ըսփոփիչ ական այս սըրտին,
 Մինչ հոգիս յար կը սըզայ անապատի մը նըման,
 Զո՛ւր արեքներն տփերուն ահեղօրէն կը բազխին
 Ու կ'ուռի կուրծքս անսահման:

Իջէ՛ք, ո՛վ դառն արցունքներ, իջէ՛ք, իջէ՛ք այտսի վար,
 Հրդեհն անմահ՝ հոգիս թող մեղմանայ մի վայրկեան,
 Անճրեւն ինչպէս՝ երկրի վրայ կ'իջնայ հեղիկ, բարերար,
 Ու կը ծաղկի ծիածան:

Զո՛ւր կ'աղերսեմ, արցունքներ, զո՛ւր կը նայիմ տըխրագին
 Անապատի մը նըման հուրքն աչքերուս կ'ամպանայ,
 Ու դուք չէք գար մի վայրկեան ըսփով տալ լմ հոգիին,
 Իր կը հեւծի անխընայ:

Ֆամբեցաւ ական արցունքիս, ինչպէս քամին լեռնագին
 Անճրեւաբեր ամպերն հո՞ն՝ կը տարտըղնէ ցրուցան,
 Ինչպէս՝ յանկարծ կը տանի հըրեշտակն ալ երկընքին
 Մարդու հոգին գերեզման...:

Բայց երանի՛ թէ հեղ մ'ալ ական արցունքիս յեղակարծ
 Ֆայտումներով յորդառատ իմ աչքերուս մէջ բըզխէր.
 Զի կը ցանկամ բիւրաւոր հայ դիակներն հոս ինկած
 Անգամ մը գէթ արտասուեւ...:

Ս Ա Գ Օ Ն

Մըրրիկ մ'յանկարծ նեւեց զայն, Զէյթունի վեհ լեռներէն
 Մինչեւ հարաւ, մինչեւ Զօր.
 Սարի գաւազ, ան ինկաւ անապատները մէկէն.
 Աւաղներու վըրայ չոր:

Ան երբէք վարժ չէր սակայն, ճամբաներու հեշտ, տաւ
 փակ,
 Որպէս եղնիկ մը լեռան,
 Երբեք գըլուխ չէր հակած թուրք բըռնութեան սուլին
 տակ,
 Ըմբոստ մ'էր ան յաղթական:

Բայց միշտ բացած էր հոգին երազներու երկնաւոր,
 Միշտ կը նայէր երկինքին,
 Օր մ'ալ լեռնէն վար իջաւ, հակած գլուխը անոր՝
 Կիլիկեան սուրբ Մատնիչէն:

Ու քաղեց լուռ, թախծազին, անապատներն ընդերկար,
 Աչքերն արցունք լեցուեցան,
 Բզգայ, յանուն կրօնքի՝ թէ մատնուած էր ինք ալ,
 Հայրապետէն Կիլիկեան:

* *

Յուսն իր ձեռքին՝ թալլըւած ու կալ ու կտալ հասաւ Զօր՝
 Այդ դահճատունն հրայրեաց,
 Ուր նեւեցին Սագօն բանտ, շրջթայապիրի, մենաւոր,
 Զի ոճրագործ մ'էր եղած:

Ձի աքսորի ճամբուն մէջ՝ կրտսընցուցած իր բոլոր
ժիր գաւաղներն ու ընկեր,
Յանուն անոնց վըրէժին, վրէժ որեան ահաւո՛ր,
Հայ քահանայ մ'էր խեղդեր:

Ու անի՛նձ ան՝ հօտին գաւաճանն այդ սըրբազան՝
Որպէս Յուդան Ձէյթունի,
Կուռքերն ամէն կրօնքի իր հոգիին մէջ փըլան,
Փըլուղումն ի՛նչ հոգի:

* * *

Սագոն՝ թիկնեղ՝ բանտին մէջ մնաց ծարաւ, անըւաղ,
Տանըհինգ օր, միս մինա՛կ,
Վըրէժաբոր սիրտն անոր բայց չը մարեց հուրքն անթաղ,
Իր թաւամաղ կու՛ծքին տակ:

Ձի կը յուսար անվըհատ թէ օր մը ինք կը տեսնա՛յ
Անկուսն անգուլթ բըռնութեան,
Ձի կը ցանկար ան ապրի՛լ հաւատքովն այն աներկբայ
Ի՞նչ՝ կը կախեն Սուրբ Ընդան:

Ու յանուն այս հաւատք'ն, ո՛վ հերոսի անըւած
Աստուածատուրը կամքին:
Ան ապրելու համար լոկ իր ազդրին միտն է կելած,
Ու չէ՛ մեռած տակաւին:

Ու օր մ'ալ՝ ան խոյս կուտայ Ձօրի բանտէն իրաւարտչին
Սէնճարի լեռն յաղթական,
Ուր կ'ապրի ան, մինչ այսօր տըշալոյսներ կը ծագին
Ու ողտոտ է Հոյսատան...:

• ՇՐԹՆԵՐՆ ԵՐԿԻՆՔ ԲԱՐՁՐԱՑԱԾ

Կուրծին վրայ, իր մաշիկին՝
Շըրքներն երկինք բարձրացած,
Կ'ըսէ մանուկ մ'անգուլ, կրկի՛ն.
«Պըսիկ մը ջուր, ո՛վ Աստուած...»

Կ'ըսէ կերկը, անպատասխան,
Ու կը փակէ իր աչքեր.
Ծարաւահիւծ կը մնա ի ան.
Տօրն այդ ծաղիկն է խամբեր:

* * *

Կեսօր է, երբ կը բալէ դեռ
Գաղթողներու կարաւան,
Ու կ'ամպանայ երկինքն ի վեր,
Կրակի ծով մ'անաւանան:

Շըրքներն ամէն ջուր կը հալցեն,
Ու կը ցամփն, կը մաշի՛ն.
Կ'իշխէ ծարաւն անհունօրէն
Հոգիներուն, մարմինն:

Կ'իշխան ոմանք ա՛յ շրնապառ
Ու կը հեւա՛ն, կը հեւա՛ն,
Ոմանք ըմբոս դեռ, խօլաբար
Կը պաղատին սրտմանայն:

Բայց կը զարնէ, զայն անդադար,
Մասադ կեանքներն աւելի.
Այդ ծաղիկներն հոգեկրմայ
Եր բարձրմին սրտմալի:

Զո՛ւր մայրիկնուն կը սեւեռին,
Եր հեծեծեն մեղմաբար,
Ու կ'աղբերեն զո՛ւր երկինքին,
Անուպասն է խիստ երկա՛ր...

* * *

Կուրծքին վրայ իր մայրիկին՝
Շրքներն երկինք բարձրացած,
Կ'ըսէ մտնուի մ'անդուլ կրկին.
«Պրօքի մը ջո՛ւր ո՛վ Աստուած:»

ԼՔՈՒԱԾ ԿՈՅՍԵՐ

Անուպասին մէջ այս սրտում,
Պրօքուցիք սրգաւոր,
Զեք կուտուրեան ցաւն անպասում,
Երեք տարի կ'ընէ քո:

Ո՛վ դուք լքուած կոյսե՛ր, հոյսե՛ր,
Այս գիշեր ձեզ կ'ողբամ ես,
Զեք սուգն անհուն, ձեք սիրն աւեր,
Կ'երգեմ տես խնկի պէս:

Կուգա՛մ կ'անցնիք դուք զըլիսահակ
Իմ աչքերու առջեւէն.
Ծովն է սուգի կուրծքներուդ ցակ,
Աչքերնիդ զո՛ւր կ'արտասուեն:

Յեկեղի սեղ՝ պատաստուն
Քուրջն էք հագեր արարին,
Նարոտի սեղ՝ աւազներուն
Փոքին հոսեր՝ ձեք հակսին:

Աչքերնիդ փոսն ինկած, կոյսե՛ր,
Զոր արեւուն կը բացուին,
Եւ քոսներնիդ ցածմած, անտէր,
Այ չեն սարսաւար ցնծագին:

Այսերնիդ վարդ՝ արդ հղած են
Տերեւներու պէս աւնան,
Օձագալար ձեք մազերէն՝
Այսօր՝ հեգներ իսկ չը կան:

Բոսլիկ ոսկով, զըլուխնիդ բաց՝
Եր զըրջէք դուք օրն ի բուն,
Յանուն մի շեք հացին չորցած՝
Կուգա՛մ, հոյսե՛ր փափկասուն:

Ու անուրդի հանեցին ձեզ,
Կոյսեր, որպէս առարկայ,
Արայն յայրաս ու տարփակէ՛ք
Երմեց ձեք սիրն անխրմայ:

Բայց դուք կոյսեր էք դեռ, բոյրե՛ր,
Զի բրաճութիւնն անցուք, սէգ,
Իճխեց քեւս մարմինին ձեր,
Բայց սրբեհրմուղ, ո՛չ երբէք:

Կ'ողբամ ես ձեր բախսն այս գիշեր,
Գու՛ք անքիւ էք, բիւսաւոր,
Կը հսկէք հոս, կոյսե՛ր անսէր,
Գեղեգմանին ահաւոր:

Բայց գոնէ ձեր բունծին վրայ,
Գրե՛ր մի ձեռք սիրական.
«Բունծեալու ասկ այս հեռակայ,
Հայտ լրբուած կոյսեր կան:»

ՐԱՎԱՅԻ ԲԵՐԴԸ

Հոս է Անան: Ու հազիւ տասը վայրկեան քիչ մ'անդին՝
Միւս ափին եփրատի՛
Բերդ մ'հինաւորաց կը կանգնի եւ կը նայի եփրատին.
Բախտի բերդն է ատի:

Անաստի ուղեւոր, մի՛ նայիր հո՛ր անտարբեր,
Այդ պատերուն հընօյեայ,
Զի ատոնց մէջ մեռան մերկ՝ քրտան հազար ողջ Հայեր
Անօթութեամբ մ'անխընայ:

Հո՛ր բանտեցին կալ ու կապ քրտան հազար ողջ Հայեր,
Այդ պատերուն մէջ հաստատ,
Ու ձայնն սնոնց ունոցին Աստուած անգամ չէ՛ լըտեր,
Զի չորս կողմն է անապատ:

ձիւաղ մը կար կիսարար թըրքիմահմուտ անուանուած,
Անոնց եղաւ ջարդարար.
Մեռան անոնք, ուղեւոր, անօթի՛, մերկ, ծարաւած,
Օրերէ վերջ շա՛տ երկար:

Ախ, մտի՛կ դիր, տակաւին կուգան ինձի բիւր ձայներ,
Ունոցն պէս գայլերուն.
Հո՛ր է բերդն հին, բայց անոր պատերուն կէսն է վըլեր,
Ինչպէս կ'իյնայ բըռնութիւն:

Ա Ն Ո Ր Ա Ն Ո Ւ Ն Ը

Այս բունծին մօտ կեցի՛ր, բնկի՛ր,
Պակուցումով գրկաւակ,
Հերոսուի մ'հոս է ինկեր
Ու կը նրնջէ անոր ասկ:

Ոչ ոք չք գիտեր ա՛խ, անունն անոր,
Հերոս աղքատի հեղատքն ահաւոր:

Մըտիկ քէ, ականջ դիր դո՛ւն,
Հողուն՝ ցըցուած կուրծքի պէս,
Կը խօսի ան՝ վէպն անանուն
Հայտնիին ողջակէգ:

Ոչ ոք չը գիտեր ա՛խ, անունն անոր,
Հերոս աղջրկան հեփաքն տեսար:

Հո՛ւ է պառկեր հերոսուհին՝
Դիակին մօտ այն մարդուն,
Որ սնուցործն է իր պատուին
Նւ որ ինկաւ ճի՛ւղ պահուն:

Ոչ ոք չը գիտեր ա՛խ, անունն անոր,
Հերոս աղջրկան հեփաքն տեսար:

Հոս՝ դէմ դիմաց՝ եկաւ բունծեր,
Ափն Նփրասին են կանգնած.
Մի՛ն՝ իր սնուին է խեղդութե
Միւսն՝ անբիծ մահն ընտած:

Ոչ ոք չը գիտեր ա՛խ, անունն անոր,
Հերոս աղջրկան հեփաքն տեսար:

Անունն ի՛նչ էր, ո՞ր մէկ եկրէն,
Ներքիս մէջ մարդ չը գիտեր,
Զայն մը կուգայ մի՛տ երկինքէն.
«Այդ հայ աղջիկ մ՝ էր, ընկե՛ր:»

Բայց մենք լաւ գիտեմք ա՛խ, անունն անոր,
Հայ աղջիկներու հեփաքն տեսար:

ՅԱՆՈՒՆ ՓԱՅԼՈՒՆ ՈՍԿԻՆ

Կուտա՛կ, կուտա՛կ, բըրաբըման դիգեցին
Հայ դիակներն անհամար,
Ու գիւղին մօտ արարական, առանձի՛ն,
Մոխրացուցին բոցախառ.

Ջի ամբոխին մէջ մի՛ զբոյց կը եղէր
Թէ մարմիններն Հայերուն,
Տըրուած հովին՝ երբ կը դառնան անիւներն
Կուտան ոսկի շողողուն:

Հազարաւոր դիակներ, հո՛ղ, տես, աղղղե՛ս.
Կը ճեններին ու կ'այրին,
Ու մինչ անոնք կ'ըլլան աւա՛ղ ողջակէզ,
Ազատութեան մեծ դասին,

Հոյ արարներն կը սպասեն, լո՛ւ, անհամբեր,
Մաղեր, մաղեր ձեռքերէնին
Որ տան հովին, անոնց անիւնն տաք, տաք դեռ,
Յանուն փայլուն ոսկիին:

Ու տես, տես, կը մաղեն, մի՛տ կը մաղեն,
Կ'ըլլայ անիւնն այդ ցանցիւր,
Ու կը փայլին տես, մաղերու ընդմիջէն
Ոսկիներ բիր ու կարմիր:

Տես տեսներն են ոսկիէ կամ փայլուն
Սղամանդներ ու գոհար
Դէմքերն տես, տես, կը ծրարին շողողուն
Նշանկութեամբ ապահար:

Ո՞ՒՐ ՄՆԱՑԻՐ, Ա՛Ւ, ՄԱՅՐԻԿ

ՕՐ. ՎԻՔԹՈՐԻԱ ՅՈՎՀԱՆՆԵՍԵԱՆԻ

Ահաւ եղանք մեք ձեզի հետ,
Լքած անու հայրենիք,
Առ համբուն մէջ եղար անհետ.
Ո՞ւր մընացիր, ա՛խ, մայրիկ:

Ուզին քաղիլ դուն չը կրցար.
Առ լեռներուն մէջ մենիկ
Ինկար, աւա՛ղ, մահուան համար.
Ո՞ւր մնացիր, ա՛խ, մայրիկ:

Առ աղջիկներդ, ահա՛ աշուր
Յիր ցան եղան: Իմ մայրիկ,
Ես միս միտակ հասայ Տէր-Զօր.
Ո՞ւր մնացիր, դուն, մայրիկ:

Միս միտակ եմ երկրի վրայ,
Կուլած օղիկ, միտ օղիկ,
Զուր կ'որոնեմ ես ձեզ հիմա.
Ո՞ւր մնացիր, ա՛խ, մայրիկ:

Զո՛ւր աստիճան կը հարցնեմ ես,
Զո՛ւր, հովերուն եղանիկ,
Զո՛ւր կ'աղերեմ արատաւիկէզ.
Ո՞ւր մնացիր, ա՛խ, մայրիկ:

Ո՞ր քիւրսին ձեռքն, ո՞ր արարին,
Հոսեց արիւնդ կարմրիկ,
Աչկերդ հիմակ ո՞ւր կը նային...
Ո՞ւր, սիրական իմ մայրիկ:

Ո՞ր ձարին մէջ, ո՞ր քարին տակ
Կը բնանաս դուն լրակ,
Ի՞նչ, եւ՞դ դարձաւ սիւսդ անշատակ,
Ո՞ւր մնացիր, ա՛խ, մայրիկ:

Ես կը հիւժեմ արատաւագին,
Կանգնած շիրիմդ իմ մօտիկ,
Միտ կը հարցնեմ ես երկինքին,
«Ո՞ւր բողոցիր իմ մայրիկ:»

ԱՔՍՈՐԻ ԾՆՈՒՆԴ

Աւխասանցն է Տէր-Զօրի կիներուն
Արարական շէնք մը հին,
Ուր կը նընջեմ յոգնաքիտուր ու անհուն.
Զի գիւերն է սնուցին:

Կարծես մայրին մէջ կը պարեն դեւի պէս,
Բիւր ոգիներն Հայերու,
Ջարդասան մէջ՝ որոնք ինկան ողջակէզ,
Աչկերնին բաց ու երկու:

Կուր է չորս դիս, գիւերն է մայր, խաւարչին,
Հեռուէ հեռու, միմիայն,

Բոսորային լոյսեր աջիս կը կառչին,
Զի Զօրքն է մեծ գերեզման:

Ու այս պահուն՝ խուցէ մը մո՛ւր, մօտակայ
Եր բարձրանայ նիչ մ՛ուժգին,
Փղի՛կ, օղի՛կ մանկան մը ձայնը կուգայ,
Եր բաղխի իմ ականջին:

Լոյս կը խընդրեն, լուցկի կ՛ուզեն մուրի՛ն մէջ,
Երկու կիներ ջրխաղին,
Բայց լոյս չըկայ, լուցկի չըկայ, ու անվերջ
Ե՛րեկարի պահն երկունքին:

Հայու զաւակ, ախորի մէջ յըղացում՝
Եր ծընիս հոս, Զօրի մէջ,
Հայ ոգիին որպէս բողոքն յեղակարծ
Ու կորովին պէս անվերջ:

Ըստանդանոց մ՛է հոս, զոգայ նորածին,
Ինչպէ՞ս պիտի ապրիս դուն.
Ե՛ւ ուզե՞ս ըլլալ ոճրատան մէջ խաւարչին՝
Անսուպ մ՛որպէս անանուն:

Նքէ էու մօրդ ակն ըստներուն չը չորնայ,
Եր մեծնաս դուն օրէ օր,
Վրէժխընդիր որպէս արձանն ու վրկայ,
Զարդատունին տաւուր:

Ու ամեն ոք պիտի կոչէ քեզ «Տէր-Զօր»,
Որպէս անուն մը յարմար:

Թե՛րեւս ըլլաս երգիչն, երկայ փառաւոր,
Երգես սիրին անկամար,

Ու գաս, զոյայ, հակասաբաց աշխարհին
Բողոքելու ուժգնօրէն
Թէ՛ Հայ ոգին կ՛ապրի յաւէս, մոլեգին,
Նոյնիսկ մահուան ընդմիջէն:

Գ Ա Ն Կ Ի Ն Վ Ր Է Ժ Ը

Գանկե՛ր, գանկե՛ր ցիտցան,
Անձաւը նաժուռն երկայնքին՝
Եր նային միօճ երկինքին,
Եր փրփրաւ լո՛ւն, անձայն:

Գիշերուան մէջ խաւարչին՝
Ոսկի կ՛եղլեն յեղակարծ,
Գանկե՛ր, գանկե՛ր ջախջախում,
Կմախքի պէս կը կանգնին:

Այդ ուղիէն չի կրբար
Երբե՛ք, երբե՛ք մարդ անցնիլ.
Զի մուրին մէջ՝ անձամեծիւր
Եր փափրաւն դիտեաւ:

Տըփսիի մօտ, բլրի պէս,
Յըցումով մը կայ, ուղեւ՛ր,
Եր փայլի լոյս մ՛տաւուր,
Ամեն գիշեր մեռապէս:

* * *

Փր մը ժամսարմ մը քարաւ,
Ոնիրներէն իր գինով,
Նկաւ, ուզեց անոր բով՝
Սոսնել հանգիստ ու դադար:

Դեռ բըրին մօտ չը հասած՝
Զին խորհեցաւ, ինկաւ վար,
Ու կասաղի՝ դիւահար
Նյաւ ոսքի յեղակարծ:

Քառաւորմբակ սուրաց ան
Մինչեւ բըրուր հազիւ հազ,
Վրբեցելով ցըցարաւ՝
Ինկաւ գետին անկենդան:

Ինկաւ ժամսարմն ալ քարաւ
Տըփսիի այդ բըրին մօտ,
Դէմքն իր դաժա՛ն, աշխո՛ւս,
Մըխտած ոսկոր մը երկար:

Կըզակոսկր մ'էր կընկան
Այդ ժամսարմն ջախջախուած.
Արդ, անոր աչքն էր մըսած:
Արդարութի՛ւն աննըման:

Սոսքան դէմ՝ երբ եկան
Բորենիներ բիւրաւուր,
Յօռնեցին ձին անոր,
Բայց դիակն իր չը գրտան:

Զի դիակն այդ ժամսարմն,
Գանկե՛ր, զանկերն Հայերուն
Զերդ մի՛ չարիք անանուն,
Դեպի աղաւթ նետեցին...:

* * *

Ս.մ.ն գիւհեր, ուղե՛ւոր,
Գանկերն անդուլ կը վառին,
Սնառելի յոյս մ'ուժգին,
Հոգ՝ դժոխք մ'է տաւուր:

Ս.ն.կէ անցնել չէ՛ երեսուր,
Բըրին բովէն Տըփսիին,
Զի հոն զանկեր միասին
Կը փափրսան դիւահար:

Ո՛չ ոք լռել չէ կըրցած,
Կը վըրսիքսան բէ յնչե՛ր...
Կ'ըսուի բէ Զայն մ'է բրաներ...
«Հայաստանն է փրկըրած»:

ԱՆԱՊԱՏԻ ԱՂԶՆԱԿԻՍ

Զէյթունի վեհ սարին վրայ,
Ո՛վ Անահիտ, յոյս տեսար դուն,
Բացիր աչքերդ հոգեկրմայ
Օրումին մէջ մեր ֆաշերուն:

Հասակդ առի՛ր նոճիի պէս,
Աչքերուդ քովքն ալ ասօղբելն,
Գարձար մայրի մը երկնուղէ,
Ա՛ր ասօղբ լոկ կը համբուրեն:

Սենուկ աչքեր ունեցար դուն,
Փծագալար սեփօսե մազեր,
Հրմայքն համակ՝ խառնած Ջէշքուն,
Քեզ աներմանդ է բսեղծեր:

Կը մեծնայիր դուն օրէ օր,
Օրրանին մէջ աղ սիսանեան,
Որպէս ժան ս'Աբք անկուր, նոր
Հայ կորսուած ազատութեան...:

Սակայն կրդեհն արեւմուսէէն
Բոցափառեց աշխարհս համակ,
Սրծիւի բոյնն եղաւ մեկէն,
Անիւններու զբխուր կուսակ:

Հինգ տարեկան հագիս կայիր
Բըսնութեան ձեռքը յեղակարծ
Ո՛վ իմ աղջնակս, սնուլ մ'անցիր,
Քեզ անապատ փեկց յանկարծ:

Ահառանքի համբուն վրայ,
Արհալիրքին մէջն իմ մտնուան՝
Որպէս գոհար ես քեզ գրեայ,
Բեկորն՝ այրած՝ մեր պատմութեան:

Ու այսօր՝ հոս՝ Տէր-Զօրի մէջ,
Խորքն աչքերուդ հոգեկորմայ,
Ա՛խ, կը կարդամ Յոյսը անկեղջ,
Որ կուրծքիդ տակ կը բրնձնայ:

— — — — —

Ք Ա Պ Ո Ւ Ր

Անապատի ամայութեան ո՛վ գետակ,
Դուն կը հոսիս դէպի վար,
Դէպի հարաւ ոլոր - մօլոր, սխրունակ՝
Կը սահիս դուն անդադար:

Րէսիւլայնէն մինչեւ չրքնաղ Պուսէլլա,
Սազներու մէջ մինակ,
Կը սահիս դուն, յաւերժապէս արիւնջուայ,
Դուն, պատմական վէս գետակ:

Եեանքդ է շատ կարն, եղբրական է սակայն,
Ափերդ ի վար՝ անհամար,
Հայեր ինկան, գերդ տարագիր, ու ինկան,
Ինկա՛ն դասի մը համար:

Զէիր տեսած եզերքդ ի վար, ո՛վ գետակ,
Եեանքի ալիքը այսօր,
Երբ քրքրական քաւ ոգին դրժրնդակ,
Արաքիան ալ կործան:

Դո՛ւն, ո՛վ Քապուր, պիտի մընաս յալիօսան,
Պատմութեան մէջ՝ գերդ վրկայ:

Ափերդ ի վար՝ թէ լուծն անգուր բրբափան
Ի՛նչպէս ջարդեց, ջարդեց հայ:

Թէ՛ ծոցիդ մէջ ի՛նչպէս եկան ու ինկան
Կոյսեր, հարսեր անխորհայ,
Պուն՝ աշխնոս՝ հոսեցար լո՛ւս, սրտմական
Բէսիւթայնէն Պուսէջաւ:

ՄԱՅՐ ՈՒ ԱՂԶՆԱԿ

Մայր ու աղջնակ, երկու բնութեւ Էակներ՝
Կը բալէին կարաւանին հետ անհուն,
Կարաւանին՝ որ անդունդէն կ'ելլէր վեր,
Քէմախի սեպ լեռներուն:

Հայ կիներու կարաւանն էր, Կարինէն
Պէպի հարաւ, Սրաքիա կը փութար,
Այդ համբուն մէջ՝ հայ այրերու բունծերն են,
Որ կ'երկաթին դէպի վար:

Տեսարանն է, կարաւանն այդ անպասում,
Ոնիրներու, քաղաններու բարբարոս,
Եին ու մանուկ որ կը դիմեն անդադրում,
Հեղեղի պէս յորդափոս:

Անդունդն ի վար կը բալեն խոնջ ու լրտին,
Ուրուական մ'է կարծես գիւղէն հոյ նեւած,
Կը գըլտի մին դէպի վար, այլ մ'անդին՝
Կը գոչէ, «Ո՛ւր ես Սասունա՞մ»:

* * *

Մայր ու աղջնակ, երկու բնութեւ Էակներ՝
Կը բալեն լուս՝ կարաւանին հետ երջու,
Վերելֆն տես կը վերջանայ, անոնք դեռ՝
Պեռ կապուած են իրարու...:

Մայր ու աղջնակ մազերն իրենց գերդ պարան
Կապած իրար ելան վերելֆն այդ դրժուար,
Ու, երբ՝ հասած ծայրն անդունդին, սրտմական
Կը նային երբ դէպի վար,

Մէջ, կը ստական, երբ կը նային դէպի վար,
Զի անդունդն է փրճուած ճա՛ն խո՛ր, տաւար,
Զի հոյ, տա՛ղ, ինկա՛ն անթիւ, անհամար,
Սիւրելիներ բիրտար:

Ու իրարու աչկերուն մէջ կը նային,
Անոնք կարծես յանկարծ ըլլան ճանրտաւար,
Ամբաստանցած մազերն իրենց՝ միասին
Կը նեւտին վա՛ր, դէպի՛ վար...:

ՀԱՅ ՅԵՂԻՆ

Դարե՛ր, դասե՛ր գուպարեցար,
Իմ ազգ մարտիրոս,
Արեւելիկ խեղդել անհատ
Ոգին բարբարոս:

Ազատութեան ս՛վ մեծ մարտիկ,
Դարձա՛ր նահապետ,
Քու գաւակներդ ինկան մենիկ՝
Աւազներուն ակ:

Աւազ, Նփրաւ արիւնոսած՝
Հոսեցան անվերջ,
Ու քաղաքի վրայ չըմբնաց
Հայաստանի մէջ:

Ու վերջապէս դուն կանգնեցիր
Մասիսի գրիխուն՝
Անկախութեան սուրբ, լուսամիր
Դրօշ փառփառուն:

Մրցածրացի աստիւրն եկան
Շողալ ցրնագին,
Արեւ, լուսին, որպէս վրկան
Նոր Հայաստանին:

Փա՛նֆ, փա՛նֆ քեզի, ով հոգեբով
Ա՛զգ հերոսական,

Այսօր՝ ցեղեր արձանիդ քով
Խոնարհիլ կուգան:

Ու կ'երգեմ փառքդ՝ հոս՝ միս մինա՛կ
Լքուած, ախարուա՛ծ,
Ես՝ անարժան, անբախտ զաւակ
Յեղիս անընդուն:

Ու վաղը՝ երբ՝ ա՛խ, հասնիս դուն
Քու փառքիդ կատար,
Հէֆաթդ անլուր եւ յաղբարքի՛ն
Ե՛ւալքի դարձ դար:

Բայց քող գոնէ բուճիս վրան,
Անապատին մէջ,
Գրե՛կ մի ձեռք նրախան
Տողն այս մահէս վերջ:

«Հոս կը հանգչի քերթդ մ'անբախտ՝
Որ մեռաւ մենիկ,
Երբ՝ հոն՝ կանգնեց դրօշն իր յաղբ
Հայուն հաշրենիք...»

ԱՔՍՈՐԻ ԲԱՆՏԻՆ ՄԷՋ

ԲԱՆՏԻ ՕՐԵՐ

Աքսորին մէջ, մէջն եմ բանտին,
Հոգեիս հետ միս մինակ,
Մէկի՛կ, մէկի՛կ կուգան կ'անցնին
Օրերն անցած՝ շարունակ:

Տըխուր չեմ ես, ո՛չ ալ վըհատ,
Զի պատերուն մէջ բանտին՝
Կը բացուի սիրտըս անընդհատ՝
Նոր ալգերու հոգեւին:

Շըղթաներու ձայնին մէջէն,
Կը լըսեմ ես բիւր երգեր,
Երգեր՝ աղա՛տ ու բոցեղէն,
Զոր նոր կեանքն է յօրիներ:

Անուրներու պըրկուժին տակ,
Թ եւերս անդուլ կը շարժին,
Կ'առնեն կորովն՝ ուժն անպարփակ
Հայրենիքին նորածին:

Զէ՛, չեն քանդուիր միտքն ու հոգին,
Անոնք աղա՛տ են յաւէտ,
Հորիզոններ միշտ կը ծագին
Անոնց առջեւ լուսաւէտ:

Կ'իյնան բանտին սլատերն երկաթ,
Կը սաւառնին երկինքներ,

Վաղուան յոյսը նո՛ր խանգակաթ՝
Անոնց ճակատն է կընքեր:

* * *

Կաթիլ մ'արցունք կ'իյնայ սակայն,
Թարթիչն ի վար քերթողին,
Զի կը յեշէ իր սիրական՝
Որ կ'արտասուէ առանձինն:

ԹԱՇԿԻՆԱԿԸ

Աքսորի մէջ ու բանտի մէջ էի ես,
Կալանաւոր մը որպէս,
Դո՛ւն ցանկացի՛ր ըլլալ ո՛վ քոյր, դուն յաւէտ
Իմ հոգիիս վըշտին հետ:

Դուն ալ ինծի նըման աքսոր մ'էիր, քո՛յր,
Քու սըրտէդ դատ՝ ջինջ, մաքուր,
Ափսո՛ս, երբէ՛ք չունէիր դուն ո՛չ մէկ բան,
Որ տայիր ինձ գերդ նըշան:

Մի՛ թաշկինակ բայց պահուած կար կուրծքիդ տակ,
Պապերէդ լոկ յիշատակ,
Առին քենէ երբ ամէն ի՛նչ անխընա՛յ,
Զայն պահեցի՛ր սրտիդ վրայ:

Զի ան յուռութքն էր պապերուդ սրբանուէր,
Քեզ վիճակուած էր պահէլ,

Զի ան պիտի վերականգնէր ա՛խ, մի օր...
Քու տընտիդ հի՛ն, փառաւոր:

Աքսորի մէջ ու բանտի մէջ էի ես,
Կալանաւոր մը որպէս,
Դո՛ւր, դուն ինծի դըրկեցի՛ր սյո՛ւ թաշկինակ,
Յուռութքն ինծի՛ գերդ պահակ:

Ու ես առի՛ պակուցումով անպարփակ՝
Այդ թաշկինակն ըսպետակ,
Ու կարգացի խորունկ վէրքեր ու վէպեր,
Ու դե՛ռ յոյսեր, բիւր, անմեռ:

Իմ քըրտնաթոր ճակատս ասով չեմ սըրբեր,
Կ'արժէր միշտ դայն համբուրել,
Բայց հարկ էր որ, քոյր քնքո՛ւշ, դայն դո՛ւն պահէս,
Տէգտէմնա մը ինչպէս:

Յուռութք մ'որպէս պիտի պահէ ան ի՛մ հոգին,
Այս օլերուն տըրտմադին,
Զի վաղուան յոյսը հեռու է, աներկբայ
Պիտի ծագի մեր վըրայ:

Լ. Բ. ՈՒ Ս

Մարտի շեփորն հընչած պահուն՝
Նո՛ր օրերու լուսատենչիկ,
Զի ան անապատ նեւեցի՛ր դուն,
Երբ ցանկացի ի՛մ հայրենիք:

Աւաղներուն մէջ հըրայրեաց,
Քալեցի ես, լուռ, գըլխահալ,
Յոյս մը սակայն, միշտ յեղակարծ,
Կը բարձրանար իմ կուրծքն տակ:

Ո՛վ բախտ, ինչո՞ւ զիս ես ըրեր,
Անապատի մի՛ ուղեւոր,
Իմ հայրենիքս երբ ըստեղծել
Հարկ էր ինձի սըրտաբոլոր:

Թոյլ չը տըւիր որ թափեմ ես՝
Կովկասի սառ ճակտին վըրայ,
Արիւնս՝ ո՛վ բախտ, շատերու պէս,
Ազատութեան որպէս ընծայ:

Ու թոյլ տըւիր որ քալեմ ես՝
Քալեմ ես խոնջ, դէպի Տէր-Ձոր,
Ուր կը խօսին իրերն այսպէս.
«Այս դահճատուն մի՛ է ահաւոր»:

Ու այսօր՝ հոս՝ Տէր-Ձորի մէջ,
Բանտի մը մէջ դեռ, միս-մինակ,
Ես կը համրեմ օրերն անվերջ,
Որպէս անբախտ մի նահատակ:

Արարատի կողքին նըստած՝
Ո՛վ բախտ, գեղակա ազատ է ալ,
Գիւղահն՝ ուր իմ պապն է ծընած,
Ու չէ անցած հաղիւ մէկ դար:

ԵԿՈՒՐ ԻՆՏԻ ԴՈՒՆ ԱՅՍ ԳԻՇԵՐ

Եկո՛ւր ինձի դուն այս գիշեր,
Ո՛վ ոգիդ մեղմ ու երկնային,
Ու պատմէ ինձ գըզուանք ու սէր,
Զիս՝ տանելով օրերուն հին:

Աքսորանքի ցաւերն անհուն,
Եկո՛ւր մոռնանք մենք այս գիշեր,
Ու մոլթին մէջ ի՛մ գըւարթուն,
Երգէ՛ ինձի գըրգանք ու սէր:

Տա՛ր զիս, ոգիդ երկնանըւէր,
Դէպի չըքնաղ իմ Հայրենիք,
Ուր՝ ա՛խ, այսօր եղած աւեր,
Փըլատակներ կ'երգեն մենիկ:

Երգէ՛ աղուս՛ր, երգէ՛, ո՛վ, քոյր,
Անուշ վանկովդ հոգեհոգմայ,
Ու հոգեկա նո՛ր աւելն տուր,
Քու քընքըական կուրծքիդ վըրայ:

Հեւքը սըրտիդ թող կարգամ ես,
— Սէր ու գըզուանք—ո՛վ գըւարթուն,
Ու մոլթին մէջ քուրմի մը պէս,
Երգէ՛ անդուլ, երգէ՛ միշտ դուն:

Թո՛ղ սըլանանք դէպի հեռո՛ւն,
Ոլորտներուդ մէջ մեղմադին,

Ան ինքնամոռ հին օրերուն
Հաճոյքն ապրի՛ թող մեր հոգի՛ն։

Ա՛խ, թո՛ղ մընայ մեզ այս դիշեր,
Որպէս անմեռ, երկնատուր յուշ,
Թէ՛ դժոխքին մէջ խկ սուրբ սէր
Կըրնայ երկնել գըրախտն անուշ։

Ի՛նչ փոյթ թէ վաղն ապրինք կրկին,
Աքօտըանքի վիշտն անանուն.
Այդ վըշտին մէջ Յոյսը անգին,
Կը քընտնայ, իմ դուարթուն։

ՎԵՐՋԻՆ ԳԻՇԵՐԸ

Ահա վըճիւն.— «Վաղն առաւօտ կախազան
Պիտի ելլես, ո՛վ Հնդկի,
Քանդի եղար դուն կըրօնքիդ դաւաճան,
Ու կըռուեցար դերդ մարտիկ։»

Ինչո՛ւ այսպէս բայց ցնցուեցար, ո՛վ ընկեր,
Այտերըդ եղան դեղնագոյն,
Թարթիչդ ի վար տե՛ս, տե՛ս շիթեր են կախուեք,
Կուլա՞ս տղու մը հանգոյն։

Եկա՛ւր, Հնդկի, եկա՛ւր նրա՛յ՝ ծունգիս մօտ,
Ու թոյլ տուր որ կարդամ ես։

Կաթիլ կաթիլ արցունքներդ մահահոտ,
Մահուան երկիւղն հըլտկէդ։

Վե՛ր առ աչքերդ ու սըրտիդ հուսկ բաղձանքներ,
Թո՛ղ հողիս մէջ հոսին,
Պատմէ՛ ինծի գաղտնիքներդ, ո՛վ ընկեր,
Վերջին դիշերդ է, վերջին։

Տե՛ս, հո՛ս, մինակ ենք բանտին մէջ, միս մինակ,
Բա՛ց սիրտդ ինծի, ո՛վ Հնդկի,
Պիտի երթաս, դուն դէպի մահն անյատակ,
Ես դէպի կեանք՝ Հոյրենիք։։

Հեկեկաց ան, բըննեց ձեռքերս յեղակարծ,
Համբուրեց դիս խենդի պէս,
Կացա՛ւ օդիկ, օդի՛կ լացաւ սիրտն ելած,
Ու խօսեցաւ ինձ այսպէս. —

«Ես Սուրբոցի Արաք մ'եմ, ո՛վ Հայ ընկեր,
Ո՛ր մեկնած եմ շընդկաստան,
Քանդի թուրք լուծն առաւ ինձմէ՛ երկն անուէր,
Իմ ա՛րուհին աննըման։

Խըլեց ինձմէ՛ իմ սիրուէին աննըման,
Այդ բըռնութիւնն ահաւոր,
Ու ես փախայ դէպի երկիրն շընդկական,
Հո՛ն մոռնալու սուգն անոր։

Ու երբ մարտի շեփորն հընչեց ընդհանուր,
Ես վազեցի դեւանըման,

Ախ, քանզի եւ թուրք բռնութիւնը անլուր,
վըրէժն առնել կուսութեան:

Ու հըսարտ եմ, առի վրէժս, այսօր Ան,
Ազատ է իմ սիրուհին,
Ի՛նչ փոյթ թէ ես պիտի ելլեմ կախաղան,²
Վերջ գըտաւ լուծը թուրքին:

Ես կը մեռնեմ, երբ ազատիս բանտէն դուն,
Լնկե՛ր, գնա՛ կալկաթա,
Ու գտի՛ր հոն իմ անձկալին, զուարթուն,
Ու տո՛ւր համբոյրս, հուսկ, անմահ:

Ըսաւ ի ըրեց: Զեռքը՝ ձեռքիս մէջ՝ ուժգին,
Կը դողըղար յուզումով,
Ես հըսկեցի ու խօսեցայ տենդալին,
Մինչեւ առտու անոր քով:

Կ Ը Ս Պ Ա Ս Ե Մ Ո Ր

Բանտին մէջն եմ կախաւոր
Կարօտով սիրտս ըստառած.
Ես կը սպասեմ, կը սպասեմ որ
Ազատ ըլլամ ա՛խ, յանկարծ:

Հոգիս հըսարտ, ազատ կը գգայ
Ինքզինքն այս մութ պահերուն,

Բայց սըրտիս մէջ կարօտ մը կայ,
Որ թեւ կ'առնէ օրն ի բուն:

Թեւ կ'առնէ միշտ կարօտն անհուն,
Հոգիներուն երկնածին,
Որոնք սըրտով մը տրոփուն՝
Կը սպասեն իմ տուն դարձին:

Յրցունք մ'աւա՛ղ, կը կախուի վար
Թարթիչներէս բոցակէզ,
Կը սպասեմ մշտ, կը սպասեմ յա՛ր,
Որ շուտ անոնց գառնամ ես:

Զի հըրպրք մ'է կարօտն անմահ,
Որ կ'արծարծի ամէն ժամ,
Կ'իշխէ մըտքին, հոգւոյն վըրայ,
Կ'ըլլայ քենէ՛ անբաժան:

Ո՛վ սիրա անձկօտ, ըստեսէ դուն,
Կ'անցնին, կ'անցնին այս օրեր,
Ու կը դառնաս դէպի քու տուն,
Ուր կարօտն է լեցուցեր:

ԱՐԶԱՄԱՐԶԱՆՔ

Նետուեցաւ ան անաստաներն հեռակայ,
Հայ դատին զերդ նահատակ,
Սակայն դարձաւ բխր զոհերու լոկ վրկայ,
Զը քնացաւ հոլին տակ:

Այդ ճամբուն մէջ՝ կորսընցուց ան իր բոլոր
Սիրելիներն հոգիին,
Քոյրերն անուշ եւ ծընողներն ալեւոր,
Անգերեզման, անշիրիմ:

Քանդեցին ցեղն՝ որուն համար տաքինն՝ր,
Ան երազեց քուրմի պէս,
Որուն վիշտէն աշօր գլուխն է ինկեր
Իր կուրծքն ի վօր բացակէզ:

Մեռան իր մէջ, մեռան, աւուղ, ամէն բան,
Աշխարհ եղաւ աւերակ,
Սիրտն իր դարձաւ արիւնի խոր ովկէան
Միտքն իր՝ ոճրի յիշատակ:

Բայց, լուռ, ո՛վ սիրտ, կեանքի ալիքն ահաւար
Թող ափէ ափ գարնէ քեզ,
Կըրէ վըշտերն, եղի՛ր հըպարտ, սըգաւոր,
Ու մի՛ կքիր տրամակէզ:

Քու քառուածներդ հատիկ, հատ՛ի թո՛ղ մեռնին,
Եղիր վըշտին դուն ընկեր,

Վիշտն ու հաճոյքն քեւեռներն են այս կեանքին,
Զի լոկ տըկարն է լացեր:

Արհամարհանք, հըպարտութի՛ւն անասման,
Դուք մի լըքէք իմ հոգին,
Զի դուք կ'ըլլաք պաշտպանն անոր միմիայն
Զի դուք եղեամն էք կեանքին:

Այ ապատէն նետուեցաւ ան բանտին մէջ,
Ուր միս մինակ կը խոկայ,
Կը խոկայ՝ բայց հպարտութի՛ւն ու անվե՛րջ
Թէ՛ վաղն անշուշտ ակտի գայ:

Պիտի գայ վաղն ու թէեւ ան՝ վիրաւոր՝
Պիտի ժըպտի ցընծաղին,
Արհամարհոտ ակտի յիշէ ան՝ բոլոր
Խաղերն անլուր այս կեանքին...

ԲԱՅՑ ԱՅՌ ԻՆՉՈ՞Ւ ԵՐԱԶ ԷՐ

Հո՛ն էի ես կովկասի Հայաստանին մէջ յանկարծ,
Արարատի ոտքին տակ՝ ուր գեւղական լմ կը կանգնէր,
Հոգիս՝ աղատ, խելայեղ, երջանկօրէն գինարբած,
Հայ յաղթանակը կ'երգէր:

Հո՛ն էի ես, ու տեսայ արտասուական ուժերով՝
Մարտիկներ խոնջ, յաղթական, կոյսեր՝ հազուած ըսպիտակ,

Ու կ'երգէին յաղթութիւն, մինչ կուլայի անոնց քով,
Ա'խ, բախտս անլուր, դըժընդակ:

Ձի նետուեցայ անապատ, մահուան համար, զերդ աքսոր,
Բայց պահեց զիս բախտն անդուլթ, սողորներու կոտորէ վրայ
Մինչ կոփկատի եղբայրներս կը մըղէին ահաւոր
Նոր կեանքի մարտն արիւնլուտայ:

Արցունքն աչքիս՝ անարժա՛ն, հո՛ն էի մինչդարձեալ ես,
Հին գիւղիս մէջ, ուր այսօր «Նոր Հայաստան» են կերտեր,
Ուր կ'ընձայի ես կանգնել արձան մ'ալ իմ տձիւնէս.
Բայց այդ ինչո՞ւ երազ էր:

ԵՐԿԻՐ՝ ԱՐԵԱՄԲ ՆԵՐԿՈՒԱԾ

Վայրերն այն՝ ուր կը շըրջիմ ես զերդ աքսոր,
Ի՛նչ ցեղեր են քընայած,
Կը կաշգամ արդ հետքերն անոնց դարասոր.
Երկի՛ր՝ արեամբ ն՛րկըւած:

Աքահամս հոս տձեցուց իր սերունդներ,
Աստղերուն չափ երկինքին.
Իսմայէլն հո՛ս կը հետեւէր օրհնաբեր՝
Իր Հազարին հոգեւին:

Հո՛ս էր երբեմն օր երկինքին նայեցան,
Այսուհա՛ւ առէին աստղերուն,

Հո՛ս կը կանգնէր դըրախտն ալ հին պատմական.
Հո՛ս ծաղկեցաւ մարդկութիւն:

Բայց դարե՛ր վերջ, հո՛ս նետուեցաւ ցեղ մը հին,
Գոռներօրդ դարուն մէջ.
Բրոնտիւթիւնն հոս ցեղ մը չարդեց ցաւագին,
Աւաղներուն վրայ անվերջ:

Հո՛ս, ուղիւս՛ր, կանգնէ ու տես մըշտակայ
Հետքերն անթիւ, մթամած,
Աւաղի վրայ գըրուած սա տողն ալ կարդա՛յ,
«Երկի՛ր՝ արեամբ ներկըւած...»:

ԵՐԲ ՄԱՆՈՒԿ ԷՒ

Կ'ոսոսուէի ես եղնիկի նրման,
Նըք մանուկ էի,
Պաշտեալն մէջ կամ ջուրերուն վրան,
Ես միշտ կ'երգէի:

Ու երբ իմ գրաւը կը յրգէր աշխարհ,
Նըք մանուկ էի:
Քա՛ր կը ցնէի ծովեզերքն ի վար՝
Բայերուն վայրի:

Խաղաղան մըն էր երկրն ինձ համար,
Նըք մանուկ էի,
Ու գրկուս վրայ կապե՛ր էր կամար
Երկինքն ասղալի:

Ջո՛ւր անապատէն աչխ անբարբ՝ հեռո՛ւն՝
Լեանքին կը նայի,
Ջո՛ւր ա՛խ, կը կրկնեմ անցած օրերուն,
Երբ մանուկ էի:

Ա՛խ, երանի քէ գոնէ մի վայրկեան
Դարձեալ ապրէի
Յոյսերն ու երազ, իդան աչն մոգական,
Երբ մանուկ էի...

Հ Ս Կ Ո Ւ Մ

Լէս գիշեր է, կը հրակեմ ես
Հոգիիս վիճսն անյատակ,
Բունն է վախեր իմ աչկերէս.
Փոքորիկ կայ կուրծքիս շակ:

Ի՛նչ կը հրակես դուք այս պահուն,
Ա՛՛վ սիւս, խոցուած կարեկիր,
Թող զար քեզի գէր մոռացում,
Գիշերուան մէջ մըստսուեր:

Իջի՛ր, ո՛վ բուն երկնանքիւր,
Բո՛ւն քաւեբար, արտի՛ս վրայ,
Թո՛ղ գէր մոռնար ան իր ցաւեր
Մինչեւ որ յոյսն արբրենայ:

Բայց զո՛ւր, ո՛վ սիւս, կը հրակես դուք
Խորհուրդին մէջ գիշերուան,
Ջի բունծերէն մեհաղներուն
Լոյսի ցայտեր կ'երեւան:

Ա՛խ, այդ բունծերն կուրծքիս պէս,
Վեր քաւեացած կը հեւան,
Մինչ կը հրակեմ, կը հրակեմ ես,
Մինչեւ յոյսերն առարան:

Դերեզման մ'է՛ Տէր-Ջօրն համակ,
Լեցուած հայու դիակով,
Չսկե՛լ ի՛նչպէս հոգ՝ զըլիսահակ,
Երբ բանցուած ես անոր բով:

Յայտեցէ՛ք դուք, ո՛վ ոսկորներ,
Լոյսեր անհուն, անբրման,
Հլլան մարդուն աչկերն ուեր
Տեսնե՛ն, տեսնե՛ն, կուրանան...:

Կ Ա Ր Օ Տ Ի Գ Ի Շ Ե Ր

Լուսնակն ինկած է խուցէս ներս այս գիշեր,
Դիւրական նոր հարսի պէս,
Լուսնակն ինկած՝ կուրծքիս վրայ, չե՛ս յիշեր,
Հարսանիքիս օրն՝ այսպէ՛ս...:

Բա՛յց միմակ եմ հոս ես տխուր, մեհաւո՛ր,
Յիշատակիդ եմ միայն,

Նա կ'արձատուեմ եղնիկի պէս մեկտուր,
Կորուսած իր վարուժան:

Կուրծքս է ահա ալի'՛ք, ալի'՛ք բարձրացած,
Ծովու մը պէս անլասակ,
Նա ախոր եմ անապատները ինկած,
Ու չի' ծրպփիր ինձ լուսնակ:

Ո՛ր ես, ոգի', սրբիս բնկե'րն աներժան,
Քեզ կ'որոնեմ աչս գիշեր,
Փոքորիկէն եղար անհեռ, ցիւղցան,
Հո՛ւ միմակ եմ ու անտէր:

Բախտ մ'անջատեց մեզ իրարմ բախտ մ'անկուր,
Մեղադրուանի օրերուն,
Պեռ չի' հանցած էս վեհ եղբիդ երկնասուր,
Ու չը լրսած տոփիւն:

Բռնուե՛ր մ'եղար եղանկաւորեան՝ որ անցար
Իմ եղբիւն մի' վայրկեան,
Զո՛ւր կ'որոնեմ երկրիս վրայ արդեօք, ալ
Փուն մեկնեցա՛ր յալիսեան:

Բայց աչս գիշեր լուսնակն ինկած սրբիս վրայ,
Եր յիշեմ մեր հարաւնիք,
Նա կը յիշեմ ծրպիսդ անմահ, եղբեմնայ,
Ու մեր չըմնալ Հայրենիք:

Փուն մեռած չես, դուն անհեռ չես, կ'ապրիս դուն,
Փուն սրբիս մէջն ես յաւէս,

Ուր որ բլլամ կեանքիս-բոլոր օրերուն՝
Պիտի ապրի'ս ինձի հետ:

Մակայն կարօտ եղբիս մէջ աչս գիշեր,
Եր բարձրանա՛յ, կը լայնեայ,
Հո՛ւն կ'արբոնեմ մեր վաղանցիկ կարօտ, սէր,
Լուսնակն ինկած՝ կուրծքիս վրայ:

Մի՛ս, կարօտի գիշերն է աչս միապական,
Նա կ'արձատուեմ միս միմակ,
Նդնիկին պէս կորուսած իր վարուժան,
Թո՛ղ չի' ծրպփի ալ լուսնակ:

Մ Ո Ռ Ա Յ Ո Ւ Մ

Այս առաւօտ ես դարձեալ աչքերս ահա սեւեռած՝
Կը նայեմ լու՛ռ եփրատին.

Կը նայեմ լու՛ռ՝ ու անհուն յիշատակներ թեւ առած,
Կը լեցունեն իմ հոգիս:

Յիշատակներ թեւ առած, ո՛ղ եղեռնի սրտակերներ,
Կ'արիւնեն սիրտս անդադար,

Զախջա՛րս դանկեր, ճաղաղիք, տե՛ս, հո՛ղ գիմացո ես
դիպուեր,

— Զարչն անմուռայ՝ դարէ դար:

Ահա՛ կու գան անդանցքով կոյսե՛ր, հարսե՛ր հերարձակ,
Որ անապատն են նետուեր,

Ա՛խ, անապատն է նետուհեր, ցեղ մ'հինաւուրջ, կենսու-
ղիակն՝ անոր կիսաւեր: [նախ,

Այս առաւօտ դարձեալ ես կ'արտասուեմ լո՛ւս թախ-
Փոթորեալ ա՛րատ ա՛յատակ, [ձագին,
Մեռա՛ն, ափսոս՝ ամէն բան, բո՛ւր կուգ՝քերը կեանքին,
Փըշըւած են կուրծքիս տակ:

Ո՛վ մոռացում փըրկարար, ո՛վ ըսփոփանք ել կնային,
Եկո՛ւք, իջի՛ր, դուն հիմա,
Հոն՝ ուր յոյսի բեկորներ Նիսեոսիսին կը նային,
Թառէ՛ անոնց բռնածին վրայ:

Ձի այսօր ես կը ցանկամ անէանալ ու չըլլալ,
Թեւերուդ մէջ, մոռացո՛ւմ,
Ձի ես այսօր կ'անարգեմ դիտութիւնն ալ, օրէնքն ալ,
Սըրբութիւններն անանուն:

Չը կիտուածէ թո՛ղ այսօր լոյսն իմ աչերես արցունքստ,
Թոքերս օդով թո՛ղ չուռին,
Թո՛ղ չը հասնին ինձ ձայներ, թո՛ղ երակներս մահահաստ,
Կեանք չը ջամբ են իմ սըրտին:

Անէանա՛լ ու մոռնա՛լ, ա՛խ, ամէն բան, ամէն բան,
Բուրմի մը պէս շընդկական,
Մինչ ալիքները կեանքին կու դան բաղխիլ անխախտ,
Կուգան ըլլալ տեւական...:

Ա Ն Ա Շ Ի Տ Ի Ս

Ո՛վ, քաղցր հոգեակ, Անահիտ, անապատէն քեզ գըտայ,
Որպէս բեկոր մը անգին,
Հոգիս գինով՝ քու կեանքին վէպն հոգեւոյդ կը կարդայ,
Ու կ'արտասուէ տըրտմագին:

Դո՛ւն Զէյթունի սաբերուն վըրայ աշխարհ, լոյս տեսա՛ր,
Աչքերով խո՛ր, սեւորա՛կ,
Հասակն առի՛ր նոճիկ, ոտստեցի՛ր սարէ սար,
Եղնիկի պէս անգիտակ:

Հինդ տարեկան հազիւ հազ եղա՛ր հոգեակս աննըման,
Երբ բախտն անգուլթ զարկաւ քեզ,
Ու մընացի՛ր անտէրունջ, ու մ'ս մինակ յարածամ,
Լացի՛ր, օղի՛կ, ցաւակէզ:

Սըրցունքն աչքիդ՝ նետեց քեզ Մեծ Փոթորիկն ահաւոր,
Անապատներն հեռակայ,
Եղեուն անլուր չի՛ կըրցաւ գիտեալ հոգիդ սըգաւոր,
Ու քեզ Զօրի մէջ գըտայ:

Հոգեակս անուշ, Անահիտ, սեղմեցի քեզ Ենդի պէս,
Կուրծքիս վըրայ շարունակ,
Երջանկութիւնն իր փախչող վերադըտնող մը ինչպէս,
Ես գըտայ քեզ, ի՛մ աղջնակ:

Աղջնակն եղար դուն ցեղին է՛ն անբախտ մէկ զուակին,
Ո՛վ դուն անբախտը երկնատուր,

Բա՛ց բա՛ն տաւոր եղանք մենք քանզի՛ վըշտոտ մեր հողին,
Դարձաւ վիտակ մը անլուր:

Դուն Հայ ցաւին մարմնացումն ու ես ապրողը անոր,
Ի՛նչ բախտ, ի՛նչ բախտ երկնային,
Դուն կը նայիս երեքի վրայ որպէս հըսիայ որդուսը,
Աչքերս ալ քեզ կը նային...:

Աղուս՛ը, աղուս՛ը, իմ հողեակ, եկո՛ւր նըստէ կուրծքիս
Ու թոյլ տո՛ւր որ կարդամ ես, [վրայ,
կարդամ անդուլ վիշտն Հայուն՝ աչուկներէդ հողեհմայ,
Ո՛վ Անահիտս լուսադէտ:

Յառէ՛ ինծի աչուկներդ. թոյլ տուր թաղուհիմ անոնց մէջ,
Քուր՛ի մը սէս երկուզս ծ,
Տեսնեմ վըշտէն ընծիւղած Յոյսն ու վրէ՛ժը անվերջ,
Վաղուան կեանքէն ըստասուած:

Տեսնե՛մ հողեակ, ու աղբի՛մ արտիւններն այն արտին,
Որ քեզորն է պատմական,
Մտռա՛մ, հողեա՛կ, ամէն բան, դի հոյրիկիդ ականջին,
Վաղուան ձայները կուգան...:

Հ Ա Մ Ր Ի Ջ Ի Ս

Հա՛ս, Հա՛ս դարձիւ մասներու տակ,
Խառնուրդներու գերդ նրբան,
Հա՛ս, հա՛ս պատմէ անցեալս հաւնակ,
Վրժներու պէս անբաժան:

Մէկի՛կ, մէկի՛կ կ'անցնիս կ'երբաւ,
Զարթո՛ն տալով յուսերուս,
Մեր կամացով, մեր վազնիվազ,
Տալով սրբիս վրէ՛ ու յոյզ:

Դուն անվե՛րջ ես, ցաւերու պէս,
Կը դառնաս մի՛ս, անխնայ.
Յուսարարն ես դուն վրժակէդ,
Հոգիս լեզուով կ'արթննայ:

Կը համբի՛մ ես ցաւերս անհուն
Ծայր չը կայ, ա՛խ, հա՛ր չը կայ,
Դարձի՛ր համբի՛ջ, մի՛՛ս պորտն,
Աւխարիս ալ մի՛ս կը դառնայ:

Անապատին մէջն եմ ինկիր,
Ախարական, միս մի՛նակ,
Դուն ես միայն ինծի բնկիր,
Դարձի՛ր հա՛ս հա՛ս, շարունակ:

Վ Ե Ր Ա Դ Ա Ր Ջ

Հոգիս՝ երպոս՝ բրանութեան դե՛մ ոգեւար,
Ե՛րուզամ ինզի, ո՛վ ջրնակ,
Որ կանգնեցի անապատին մէջ անծա՛յր,
Զերդ ովախս մ'անապակ:

Կանգնեցի ինզ հայ բնկորներն հաւաքած,
Ո՛վ իմ ջրնակ հոգեհմայ.

Մէջդ է հոգին Ուրիշոյ վէս, աննրաւն,
Ու բնեմուտ սիրտը Ծովառայ...:

Բախտն ահաւոր ու սառապանքը անհուն
Զբնկեցցին, ինչ, այս հոգին,
Ու քաղաքացիական պատերազմներն
Կ'ապրի մեծ յոյսն անձկագին:

Կարանաւոր ինկայ, աւա՛ղ, բանտին մէջ,
Տուայեցայ ի՛նչ երկար.
Բայց ուռնացուց վիշտը վրէժն իմ անվերջ,
Խաւարն՝ իմ յոյսը պայծառ:

Ու այսօր՝ ես ալ ձերբազաւ կուգամ բեզ,
Անապատի իմ սրնակ,
Կուգամ հանգչիլ, ցաւս ամոքել բոցակէզ,
Կուգամ հանգչիլ շունչիդ տակ:

Վուն պիտի տաս կազդոյր ու ուժ աներկբայ,
Վրէժխնայիւր այս սրտին,
Քու մէջքդ ան վիշտերն իրեն կը մոռնայ,
Վէրք ու խանգրէն կ'անհետին:

Թո՛ղ ուռնանայ բու մէջդ անդուլ Ուրիւան,
Ս.յդ աղջընակն է իմ աղուոր.
Թո՛ղ, բարախէ ա՛խ, Ծովառայ սիրտն յաւիտեան,
Ս.յդ իմ բոյրն է սրգաւոր:

Ու՛ ես անոնց աչեւուն մէջ ու սրտին՝
Կ'ապրիմ գինով, եղանակ,
Մինչեւ որ ալ փոքրիկներն անհետին
Ու փրկուի հայրենիք...:

ՆԱՀԱՆՋԷՆ ՎԵՐՋ
ԲՈՆՈՒԹԵԱՆ

ՆՈՅՆ ՃԱՄԲԱՅԷՆ ԴՈՒՔ Կ'ԱՆՅՆԻՔ

Ահա՛ Տէր-Ջօրն, ահա՛ կամուրջն ահաւոր,
Ոսկից անցնողն է մեռած,
Շէտսալէն, ահա՛ Սուարն ու Տէր-Ջօր,
Ու Հասիներն երայրեաց:

Ահա՛ համբան որ կ'երկարի կամուրջին՝
Մինչեւ Քապուր ու Փարսին,
Ուր բիւր զանկեր աւազներու ընդմիջէն
Դէպի երկինք կը հային:

Հարիւր յիսուն հազար հայեր այս համբուն
Երկայնքն ի վար ցըրուած են,
Անոնք՝ հազիւ անցած կամուրջն անանուն՝
Հո՛ղ ջախջախուած՝ կը նընջեն:

* * *

Երկու տարի հազիւ անցած այն օրէն,
Նոյն համբայէն դուք կ'անցնիք,
Կ'անցնիք ահա՛ դուք զըլիսիկօր, սրսժօրէ՛ն,
Զախջա՛խ, լրբուա՛ծ, անոքիկ:

Պիտի նընջէք յոգնասքիսուր, համբուն մէջ,
Ոսկորներու կոյտի վրան,
Պիտի տեսնէք ձեր սնիրներն հո՛ղ՝ անվի՛րջ.
Ու ձեր հակսին կը գոռան.—

Մեր համբայէն կ'անցնիք ահա՛ վառ քուրբեր,
Ո՛վ Լազներ բարբառս,
Բայց պատմութիւն զեր մեր հակսին է կընկեր.
«Ազատութեան Մարտիրոս»:

Ա Ր Ա Բ Ի Ա՛. Ա Ր Ա Բ Ի Ա՛

Աւաքիա՛, Աւաքիա՛ մուրին մէջ՝
Կը բընանաւ տակաւին,
Կը բընանա՛ս մինչ ալիքերդ վառ, անվիրջ՝
Արեւներուն կը հային...:

Ո՛ւր են այսօր փառքերդ անցեալ դարերուն,
Հետքեր միայն կը մընան,
Պաշտօնսն հարուստ ու Դամասկոսը ծրարուն,
Այսօր կ'ուզան սրտաւանդին:

Անապատին մէջ մեր կուգար պերճաբառ
Հնչումն անհատ բու լեզուին,
Արդ՝ ամառն եւ, խառնը ցեղեր բոնավար
Աւազներուդ մէջ կ'աւարին:

Արդ՝ քաղաքն են հողերդ անհուն, անաւան,
Ու զուակներդ հոն՝ աղհաս՝
Կը քաղաքին յանուն հային մի միայն,
Ու, չի ծրարիր անապատ:

Մերք դուն փարսամ՝ զսիր զանձեր աշխարհին,
— Գիտութիւններ, օրէնքներ.
Մերք ժպտեցաւ աշխատանքով մ'եղինային,
Ու կրօնքներ եւ կ'երսեր:

Մական բնէ կապսած կրօնք, ամէն բան,
Ու բեզ քրած աւերակ,
Յեղ մը փայրի իւրեց վրայ սիրական,
Ճրգմեց բեզ իր լուծին տակ:

Ու օր մ'ալ՝ երբ հրնչեց շեփարն ընդհանուր,
Ազատութեան կրօնին,
Հայ ցեղն ինկաւ աւագներույ մէջ զխօսուր,
Զերդ ողջակէզ դասին եին:

Բայց զաւակներդ՝ որպէս գործիք բրոնզեան՝
Գործեցին բիւր ոնիրներ,
Ո՛վ ցեղ ազնիւ, ո՛վ ցեղ հաւուս, պատմական,
Հայ սերունդ մ'ես ըստաններ:

Արաբիա՛, Արաբիա՛ կը լըսե՛ս,
Չայներ կուգան փրկութեան,
Պիտի ըլլաս ազա՛ւս, անկախ մրցապէս,
Ինչպէս չքնաղ Հայաստան:

Պիտի ըլլաս դուն զրազի իմ երկրին,
Արաբիա՛ քիչ չ'անցած,
Ազատութեան անուռ երգեր կը բրնչին
Աւագներէդ հրաշքաց:

Բայց, մի՛ մոռնաւ, Արաբիա՛, քէ ինչպէ՛ս
Հայ ցեղն ինկաւ բեզ ընծայ.
Տէր-Ջօրի մէջ հարկ է շիրիմ մը կանգնեա,
Զերդ ընկերի մը հրակայ:

ՔՆԱՅՈՂՆԵՐՈՒ ԵՐԱԶԸ

Չէ՛ մեռա՛ծ չեմ, աւագներուն տակ ջերմիկ՝
Անոնք անվերջ կ'երագնեն.
Ս՛խ, կ'երագնեն ազատութեան, հայրենիք,
Աւագներու ընդմիջէն:

Անապատի աւելն ուժգին, հրատապ՝
Անոնք վրայ է փրուտած,
Ծառաւի են շարներն անոնք, կալ ու կապ,
Կ'երագնեն բայց գիտովցած:

Հասի՛կ, հասի՛կ սրտերնուն մէջ կ'արբրնան,
Յիշատակներն հայրենի,
Տրեւակն իրենց, դիմագիծներ սիրական,
Հանին՝ որ դեռ կը հայի...:

Ահա՛, մարգեր զրախտագեղ, ընդարձակ,
Ո՛ւր ոչխարներ կ'արածին,
Ահա՛ զիլ զիլ առուակներ ջինջ ու յրսակ՝
Որ կը հոսին ցրնծագին:

Ծառաւի են աւետուն սակ՝ մարմբուն,
Անոնի տաւ կը բաճան
Շրքեներն իրենց՝ բմպիլ անյա՛գ, սքրովուն՝
Ջուրն աշղ մափուր, հոսեաւն:

Բայց անոնի՛ գո՛ւր, չե՛ն յագեաւ, Երբանիքին
Աւագներով կը լեցուի,
Մինչ տկանջնուն ձայնը կուգայ առուակին,
Ու, գովութիւնն հրաւայի...:

Ահա սրբով կուգան խաղալ մարգին մէջ,
Կ'ոսոսոսեն հոն խանդավառ,
Եղնիկի պէս կը ցակրոսեն ու անվե՛րջ
Կ'երգե՛ն, կ'երգեն անդադար:

Ահա ծերեր, որ ծրնկաջո՛ք, գրլխեակ՝
Ժամուն մէջ, լուռ կ'աղօթեն,
Կը փրփրաւն՝ յայտերն իրենց կուրծքին սակ,
Արատաւագին, ջերմօրէն:

Անոնի մոռցած, ա՛հ, մոռցած են ամեն բան,
Ջարդն անպատմ, անպա՛հ,
Մոռցած՝ աւագն՝ ուր կը նրնջեն յաւիտեան,
Ու, չի բացաւիր աչքն անբարբ:

Թող երագին բնացողներն յարձամբ,
Ա՛խ, ետքեկի՛ք ու սրնակ,
Զի կը ժպտի ախոր դրօժը արձան՝
Այդ երագին անպարփակ:

Շ Է Տ Տ Ա Տ Ի Է

Աւպիտնի ո՛վ գաւա՛հ, որ իրագէն կ'ելլես վեր՝
Դըրօշով յաւթ, ծըփծըփուն,
Շէտտատիէն հո՛ս է, տե՛ս, մ'անցնի՛ր անկէ անտալբեր՝
Լոկ երգ մը քու շըրթներուն:

Մտիկ քրէ, չե՞ս լըսեր, ձայներ կուգան ողբի պէս,
Աւագներու ընդմիջէն,
Աչքերդ յա՛ռէ, չե՞ս տեսներ, ահա գանկեր ողջակէզ,
Որ «Անգլիա» կը գոչեն:

«Յանուն ազատ մարդկութեան, աբդարութեան լուսավալլ,
Հոս ինկանք մենք ցիր ու ցան,
Հայ գուպարին ահռելի մենք գոհերն ենք բըռնավար,
Տե՛ս, հոս է մեր գերեզման»:

«Դուն որ ահա կուգաս հոս ընել քեզի շահատան,
Ոսկորներուն վըրայ հայ,
Հայ դըրօշն բարեւ տուր, որպէս յարգանք մեր արեան՝
Որ հոսեցաւ անխընայ»:

«Աւպիտնի ո՛վ գաւա՛հ, չըլլայ կանգնես մեր վըրան,
Յուշարձաններ փառաւոր,
Հոս լըսէ՛ այն ձայնն արեան՝ որ կը գողայ «Հայաստան»,
Շէտտատիէն ամէն օր»:

ԾԱՆ.— Շէսսասիկ այն եղեռնալայրն է, որ ան-
սահման աւագներու վրայ, առաւուն դիմ, կարծես իր
բողոյ՝ կը մնան զակե՛ր, զակի՛ր զակի՛ր: Հո՛ս է
կեղրունը Տեր-Ջորի Մեծ Զարդասան: Հոս պիտի է այցելել,
եղեռնաւ համար, շուրտ համար այդ զակիկը:

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ

Դուք որ ինկաք նահատակ՝ Շէտտատիէ՝ կամ Սուա՛ր
կամ Հասիճէ, Րէսիւլայն,
Դո՛ւք որ ինկաք հայկազուն ազատութեանը համար,
Աւաղին մէջ անսահման.

Արդ, արթնցէ՛ք, եղբայրնե՛ր, Մայրեր, քոյրեր փափ-
Դուք որ ինկաք ողջակէզ,
Տեսէ՛ք, թուրք ցեղն ալ ինկաւ ճամբուն վըլայ անանուն
Աքսորութեան, ձեզի պէս:

Արթնցէ՛ք արդ, գլուխնիդ բարձրացուցէք մի անգամ,
Ա՛խ, տեսնելու թէ ինչպէ՛ս
Թուրք դարաւոր բռնութիւնն ինկաւ ջախջախ, յաւիտ-
կաղնիի գօս բունին պէս: [եան,

Տեսէ՛ք ահա պարտւած կ'անցնի բանակը թուրքին,
կը նահանջէ քայքայուած,
Արաբիան ազա՛տ է, ու Հայաստանն իմ անդին,
Ալ թուրք լուծէն փրկւած:

Մինչեւ լեռներն արիւնոտ, լեռներն ահա՛ կ'լլիկեան,
Թուրք լուծն եղաւ փըլատակ,
Հըրէաստան ու Սուրիա, Արաբիա, Հայաստան,
Ալ կը պարզեն դըրօշակ:

Բայց դուք տեսէ՛ք, եղբայրներ, վեր հանած ձեր գը-
Աւաղներու տակ մենիկ. [լուխներ

Տեսէ՛ք ինչպէս ձեր քովէն կ'անցնին անըրտում ու աւեր՝
Թուրքեր անթիւ, բարբարիկ:

Կ'երթան անոնք, սակայն ո՛ւր, դի թուրք ցեղն այս եր-
նքէք չունի հայրենիք, [կրի վրայ
Չունի յատուկ գեղարուեստ, լեզու, կըրօն հոգեհոգ
Ան մըրիկ մ'է, փոթորիկ:

Անոնց հարսերն ալ կ'իյնան, տեսէ՛ք ո՛վ հայր եղբայ-
Անապատին մէջ մուլար, [նիւր,
Կուլան, կուլան ահե՛ք հոն՝ ուր քոյրեր դուք էք ինկեր,
Ձերդ, ողջակէզ դարէ դար:

Ի՛նչ փոյթ եթէ ձեր աչքերն ալ չեն տեսներ այս օրուան
Արգարութիւնն երկնային,
Ի՛նչ փոյթ եթէ տկանջնիդ չեն լըսեր հեծքն անսահման
Բռնութեան վատ արցունքին:

Կը հաւատա՛մ, եղբայրներ, Մայրեր, քոյրեր փափկասուն,
Ձեր հոգիներն երջանիկ,
Կը թըռչին ալ առած արդ, աւաղներէն յարութիւն,
Դէպի չըքնաղ հայրենիք:

Ա Ղ Օ Թ Ք

Սիրս՝ աչեհուս մէջն ու վանկիս,
Բազկաստրած, ծըկկաջո՛ւ՛,
Կը բացում ես ահա հոգիս,
Որ կ'արատուէ լո՛ւս, անո՛ւ:

Ես հայ աղջնակ մըն եմ փոքրիկ,
Որ չունի այս երկրի վրայ,
Ո՛չ ծրնողներ, ո՛չ հայրենիք,
Լքուած որսուկ մ'որ կուլայ:

Անապասն եմ նետուած հիմակ,
Ջերդ հայ դասին կամաւոր,
Միս միմակ եմ երկրնինն շակ,
Կ'որոնեմ ինձ, Տէ՛ր երգոր:

Տեսնի աչքերս եղբրակսն
Եղբայրներուս մօրթոսում,
Խեղդումինն հօրս եղաւ պարսն
Մազերն իմ մօրն անպատում:

Դեկ հայցեցի ես այդ պահուն
Մատաւաքոր, եղբիւն.
Սառեցաւ վանկն իմ օրներուն՝
Անպատասխան ու լռիւն:

Ու կը քարեմ քաղաքայաւ
Անապասներն ընդ երկար,
Ջուր կ'որոնեմ զանոնք, Սասուն՝ձ,
Այլեւս անո՛նք ես չեն զար:

Ի՛նչ խնդրեմ ես որպէս աղջնակ,
Ո՛վ դուն Սասունձ անաղար,
Այլ չունիմ կեանք արեւինն շակ,
Երբ եկե՛կե՛մ անգաղար:

Ձեմ խնդրե՛ր ես ալ ո՛չ մէկ բան,
Որ ըլլայի երջանիկ,
Զի խամբեց սիրս Սարսիան
Ու ալ չը կայ հայրենիք:

Եր խնդրի մէկ լան սրտս
Խաւարէիք, ո՛վ Տէ՛ր, զայն.—
«Անապասին մէջ մընում ես,
Մինչ փրկուած է Հայաստան...»

ԵՍ ՉԵՄ ԴԱՌՆԱՐ ԻՄ ՏՆԱԿ

Կ'ողբան բուրն օրերն ի բուն,
Հայրենիքս է անբուր.
Մի պատմէ ինձ արդ դառնալ տուն.
Ես չեմ դառնար իմ սրնակ:

Տուն չունիմ ես երկրի վրայ,
Սնո՛րիկ եմ, միս միմակ,
Սրտս անդուլ արիւն կ'երթայ,
Ես չեմ դառնար իմ սրնակ:

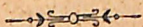
Անապասներն եմ ձրգած ես
Սրեւիներս բովանդակ,
Պէ՛տք է որպալ հոս մթօսալեւ.
Ես չեմ դառնար իմ սրնակ:

Հոն՝ քրնակս է արդէն աւե՛ր,
Եղեռնին զերդ յիւսասակ.
Հոս՝ գերեզման մ'է ինձ դարձեր.
Ես չեմ դառնար իմ քրնակ:

Հոն՝ կրսպատէ կեանք մ'որ կուլայ
Յուշերն անցեալ փրստակ.
Հոս՝ կրսպատէ ինձ անյուր մտի.
Ես չեմ դառնար իմ քրնակ:

Հոն՝ բացակայ եմ հոգիներ
Որոնք ինկան նահաւակ.
Բռնածերն անոնց հոս եմ պառկեր.
Ես չեմ դառնար իմ քրնակ:

Լա՛ց, ո՛վ անբախտ, լա՛ց յաւիտեան,
Անապատին մէջ սիւնակ.
Զօրն է հաշտուն սեւ գերեզման,
Ա՛խ, մի դառնար բու քրնակ:

ՏԷՐ-ԶՕՐԻ ՈՐԲԵՐՈՒՆ ԵՐԳԸ

Յանուն Հայուն ազատութեան՝
Մեր պապերն հոս են ինկեր,
Աւաղներուն տակ անսասման՝
Կը քընանան, ո՛վ ընկեր:

Հարիւր յետուն հազար դո՛շի
Որպէս խըլեակն ու բեկոր,
Այս ջարդատան մէջ ամուլի՝
Կ'երգենք ահա դէտեկոր:

Մենք Տէր-Զօրի՝ Մեծ Դահճատան
Որբուկներն ենք, ո՛վ ընկեր,
Արիւն ու հուր եղերական
Մեր ճակատներն են կընքեր:

Մենք ձողապրծ ենք բուրբալ ալ
Մահուան ճանկէն անանուն,
Զերդ անմոռաց յուշ սրբատահլ՝
Տիեզերքին ու Հայուն:

Չունինք, չունինք ոչ հաւր կամ մարդ,
Ո՛չ ազգական հեռաւոր,
Անօթի, մերկ, սարսափահար,
Կ'ապրինք լըքուած, մեհաւոր:

Մենք կեանք չունինք երկրի վըրայ,
Զի հիւանդ է մեր հոգին,
Բայց զերդ ոգին վըրէժին հայ՝
Կ'ուզենք ապրիլ մենք կըրկին:

Ազգեր բուր մեզ թո՛ղ նախն՝
Որ կարդան Զարդն ըՍպիտակ.
Մենք բաց դերքն ենք թուրք ոճիրին,
Արիւն, աւեր բովանդակ:

Մեր սրտերն հոս թո՛ղ քընանան
 Անգերեզման ու անհետ,
 Մենք կը կանգնենք անոնց վըրտն
 Փառքի արձան մ'առյալէս:

Վաղը կ'երթանք մենք Հայաստան,
 Կ'ընենք Տէր-Զօրն ուխտաւայր,
 Մենք ոգին ե՛ք Հայ ցարութեան,
 Կ'ազրինք դատի մը համար:

Ն Ե Մ Ե Ս Ի Ս

Աբսարանքիս մէջ երգեցի տըրտազին
 Զարգն ըմպիտակ Հայ ազգին,
 Ու դռներդ արդ կուգայ բաղխել իմ հոգին,
 Վըրիժարարը Նեմեսիս:

Դիտին ահա՛ ու ոսկորներն ու արիւն
 Մէկ միլիոն Հայերուն,
 Տես Արեւելքն ու Հայաստանն աւերակ
 Ու ահա Զարգն ըմպիտակ:

Ոճի՛ր, ոճի՛ր աննախընթաց, անպատում,
 Ահա՛ թուրքին բըռնութիւն,
 Տապալելու համար այդ դօս կաղնին վէս,
 Իմ ազգն եղաւ ողջակէզ:

Զարդատան մէջ երկու տարի ոգեւար՝
 Երգած՝ ջընարբա անլար՝
 Կուգամ քեզի, քեզ նըւիրել արիւննիս,
 Վըրէժխընդեր Նեմեսիս:

Յանուն կեանքին, ազատութեան, գեղեցկին,
 Կ'ազերսեմ քեզ սըրտագին,
 Եկուր թառիլ հոն՝ ուր խնկաւ նահատակ՝
 Դարաւոր սիլը մը համակ:

Եկո՛ւր նըստիլ բուրս ապրող Հայերուն
 Սըրտին վըրայ տըրտազին,

Որ շունչիդ տակ վըրէժն արեան ուռճանայ,
Յանուն Մարտին մօտակայ՝

Որ՝ պիտի դայ զերդ պատասխան հայութեան
Հոգիներուն որ ենկան,

Որ՝ պէտէի դայ զերդ փառքն Հայուն դարէ դար,
Ո՛վ Նեմեսիս մըշտարդար:

Հ Ա Ն Դ Ի Պ Ո Ւ Մ

ՏԻԿԻՆ ՄԵԼԻՆԵ Մ. ԹԱԴԵՈՍԵԱՆԻՆ

Ժանտատենդով մը զըժնէ, կէս ճամբուն մէջ իմ մահուն,
Դեռ չը հասած ես Տէր-Զօր,
Պանդոկին մէջ համամի, հողուն վըրայ անկենդան,
Լըքուած էի, մենաւոր...:

Դո՛ւն ալ արտօր՝ Պաղտատէն, գըրկած Շաքէդ նորածին,
Կ'երթայիր ո՛ւր, չե՛մ գիտեր.
Ճակատագիրը ցեղին կը նետէր քեզ ալ ուղին
Ճարագրութեան մթաւտուեր:

Պանդոկին մէջ Համամի, նետուած անկէ՛ւն մ'անկենդան,
Հոգեվարքս էր անպատում,
Երբ՝ դուն եկար ինձ սյցի, որպէս մի քոյր սիրական
Ու տեսար զիս լուռ, տըրտում:

Զէինք ճանչնար մենք զիրար, բայց ցաւը հայ՝ անսահման՝
Աքարութեան ճամբուն վրայ,

Սըրտերն ամէն միացուց, հէն ընկերի մը նըման,
Արեան ճայնն էր աներկբայ:

Ես անգլտակ՝ փռուած հո՛ղ, պանդոկին մէջ, միամիտակ,
Կ'ոգորէի մահուան հետ.

Դէպի հիւսիս կ'երթայիր մինչ դուն՝ բախտով դժբնդակ,
Գուցէ ըլլալ հոն անհետ...:

Մենք իրարու նայեցանք հոգեվարքի սյգ պահուն՝
Դարձանք յանկարծ քոյր, եղբայր.

Դուն լացիր քո՛յր, վերահաս մահուան համար օրն ի բուն,
Ու, ես լացի քեզ համար:

* * *

Երկու տարի է անցած, ծագած է Այգն հոգեհիմայ՝
Նոր օրերուն երազում,
Անապատին մէջ անծայր, Պաղտատին մէջ հընթեայ՝
Կը հանդիպէր յեղակարծ:

Բայց ինչո՞ւ, քոյր, կը կախուէն մեր անքն ի վար ար-
եք կը յիշենք օրերն հին. [ցունքներ,
Ա՛խ, այդ արցունքն հոգեբուխ՝ մեզ եղեռն է կըտակեր.
Մեր մէջ զոհերը կ'ապրէն:

Ու վաղը՝ երբ դըրօշն հայ Աբաբատէն կիլիկիա՛,
Դայ ծըփծըփալ յաղթական,
Երթանք, ո՛վ քոյր, Հայաստան, Արձանին տակ հայ՝
Թափել արցունքն Յարութեան...: [հընկայ

ՆԻՔԵՐՈՒ ՑԱՆԿԸ

Զօն	3
Փառաջարան	4
Ա. Բարի բամբուն վրայ	
Նախերգ	7
Երբ կ'երթայի դէպի մահ	8
Ճամբուս վրայ	9
Եկիրառն	10
Ո՛վ հայրենի իմ տնակ	13
Աքսորի Աւաւտ	14
Եթէ մեռնիմ ես յանկարծ	16
Սրտս աղջկան մը	17
Երբ ես մեկնեցայ	17
Բազմայի մէջ տեսայ քեզ	18
Նոր անդամստան	20
Ո՛վ փառքի, փուռ յոյսեր	21
Աքսորի իրնկուն	22
Ո՛վ տարաբախտ իմ քոյրեր	23
Ողբերգ	25
Բազմայի տերականերուն մէջ	26
Գրեգոր Զօհրապ	17
Եհովա	28

Տէր-Զօր

Սպասում	30
Տէր-Զօր	31
Յամբեցաւ ակն արցունքովս	32
Ուազօն	33
Շրթներն երկինք բարձրացած	35
Լքումս կոյրեր	36
Բազմայի բերդը	38
Անոր Անունը	39
Յանուն փայլուն սակիւն	14
Ո՛ր մաքսի, ա՛խ մայրիկ	42
Աքսորի ծնունդ	43

Գանկին վրէժը	45
Անապատի Աղջնակին	47
Բազում	49
Մայր ու աղջնակ	50
Հայ Յեղին	52

Ա. Բարի բանիկ մէջ

Բանտի օրեր	55
Թաշկինակը	56
Լքում	57
Եկուք ինծի դուն այս գիշեր	59
Վերջին գիշերը	60
Կը սպասեմ որ	62
Արճամարհանք	64
Բոց սյու ինչո՞ւ երազ էր	65
Երկիր՝ արեամբ ներկուած	66
Երբ մանուկ էի	67
Հոկում	68
Կարօտի գիշեր	69
Մոռացում	71
Անահիտիս	73
Համբիշիս	74
Վերադարձ	75

Նախակն վերջ բանութեան

Նոյն ճամբայէն դուք կ'անցնիք	78
Արաբիա՛, Արաբիա	79
Քնացողներու երազը	81
Շէտտաւիշ	83
Յարութիւն	84
Աղօթք	85
Ես չեմ դառնար իմ տնակ	87
Տէր-Զօրի որբերուն երգը	88
Նեմեսիս	91
Հանդիպում	92

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL1600314

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL1600313

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL1600312

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL1600311

